

PRVÁ PRACOVNÁ KOMPLETÁCIA

ECAV BATIZOVCE

Dejiny známe i neznáme

Jiří Koblížek

ECAV BATIZOVCE

Dejiny známe i neznáme

AUTOR PUBLIKÁCIE

Jiří Koblížek

AUTOR GRAFIKY

PhDr. Jan Stejskal

Prvá pracovná kompletácia

Obsahuje všetkých dvanásť kapitol a záver pripravovanej vedecko-popularizačnej publikácie.

Batizovce · 2026

Text je pracovnou autorskou syntézou. Historické údaje a citácie budú pred konečným vydaním overené podľa pôvodných archívnych dokumentov a doplnené úplnými signatúrami.

Obsah knihy

1. Krajina pred vznikom evanjelického zboru	—
.....	
2. Reformácia prichádza pod Tatry	—
.....	
3. Od zápasu o chrám k artikulárnemu zboru	—
.....	
4. Od dreveného kostola k tolerančnému chrámu	—
.....	
5. Chrám, škola a obec v dlhom 19. storočí	—
.....	
6. Zbor vo vojnách a v tieni totality	—
.....	
7. Sloboda, obnova a živá pamäť	—
.....	
8. Chrám ako archív pamäti	—
.....	
9. Ľudia, ktorí niesli zbor	—
.....	
10. Zbor pod Tatrami	—
.....	
11. Matriky, kroniky a archívy	—
.....	

12. Známe i neznáme

—

.....

Záver: Viera, ktorá prijíma milosť a slúži svetu

—

.....

.....

Číslo strán budú definitívne doplnené po ustálení rozsahu všetkých kapitol.

1. Krajina pred vznikom evanjelického zboru

*O krajine, založení obce a hraniciach toho, čo
možno o najstarších Batizovciach bezpečne
povedať.*

Krajina pod Tatrami pred vznikom evanjelického zboru. Autorská obrazová rekonštrukcia.

Medzi Tatrami a Popradskou kotlinou

Dejiny cirkevného zboru sa nezačínajú prvou zachovanou matrikou ani príchodom prvého známeho evanjelického kazateľa. Ich prirodzeným východiskom je krajina, v ktorej Batizovce vznikli. Poloha obce pod južnými svahmi Vysokých Tatier ovplyvňovala spôsob obživy, podobu osídlenia, dopravné spojenia i vzťahy so susednými sídlami.

Batizovce neboli izolovanou dedinou. Patrili do siete spišských obcí, medzi ktorými sa pohybovali ľudia, tovar, správy a neskôr aj reformačné myšlienky. Zástavba sa rozvíjala pozdĺž Batizovského potoka. Voda určovala základnú podobu sídla a prepájala rodinný, hospodársky, obecný i náboženský život.

Rok 1264 a hranice poznania

Za východiskový bod písomne doložených dejín Batizoviec sa pokladá rok 1264. S dátumom sa spája donácia Bela IV., na základe ktorej získal komes Batiz, uvádzaný aj ako Botiz, lesné územie Chetene. Batiz bol synom Marka z Markušoviec a jeho meno sa neskôr spojilo s pomenovaním obce.

Listina však nedokazuje, že územie bolo predtým úplne neobývané. Dokladá predovšetkým právny úkon. Rozdiel medzi prvou písomnou správou a skutočným začiatkom osídlenia je zásadný: ľudia mohli v krajine žiť alebo ňou prechádzať dávno predtým, než sa ich prítomnosť dostala do zachovaného dokumentu.

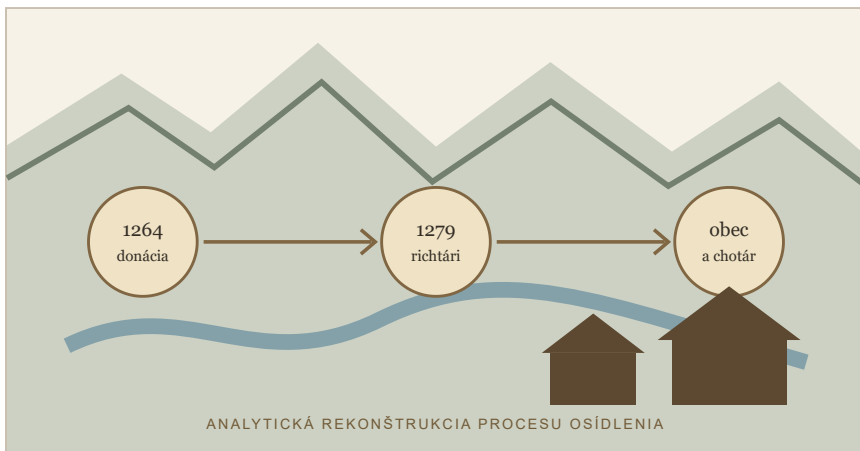
Otvorená otázka: Miestne spracovania hovoria o staršom sídle Cetina a dávnejšom osídlení. Kým nenájdeme archeologické alebo listinné podklady, nemožno túto predstavu klásť na rovnakú úroveň ako donáciu z roku 1264.

V zbierkach Podtatranského múzea sa spomína kamenná sekera pochádzajúca z Batizoviec. Samotný nález však ešte nedokazuje nepretržité osídlenie ani priamu súvislosť medzi pravekými obyvateľmi a stredovekou obcou.

Organizované osídľovanie

Ďalším medzníkom bol rok 1279. Podľa doterajšej literatúry Batiz poveril dedičných richtárov Gotšalka z Matejoviec a Frolinga z Veľkej, aby územie vyklčovali a osídlili. Vznik obce preto nebol jednorazovou udalosťou, ale dlhším procesom pretvárania lesnej krajiny na usporiadané sídlo.

Dedičný richtár pomáhal získavať osadníkov, rozdeľovať pôdu, organizovať hospodársky život a zastupovať obec. Presný rozsah práv obyvateľov však musíme overiť podľa pôvodných listín, nie iba podľa ich novodobých súhrnov.

Obr. 1. Schéma procesu stredovekého osídľovania: od panovníckej donácie cez činnosť dedičných richtárov až po vytvorenie obce. Ide o analytické znázornenie, nie dobovú mapu.

Máriássyovci a Batizovce

S obcou sa na stáročia spojil rod Máriássyovcov. Jeho príslušníci nevystupovali iba ako vlastníci pôdy. Zasahovali do hospodárskeho, spoločenského a cirkevného života, podporovali stavby a ovplyvňovali obsadzovanie duchovných miest.

Patronát prinášal ochranu a prostriedky, ale súčasne dával patrónovi značný vplyv. Preto budeme sledovať nielen dary rodu, ale aj jeho práva voči zboru a spôsob, akým ich prijímali miestni veriaci.

Pred príchodom reformácie

O náboženskom živote stredovekých Batizoviec zatiaľ vieme menej než o období po reformácii. Obec patrila do latinského kresťanského sveta Uhorska. Na presnejšie určenie farskej príslušnosti, podoby bohoslužieb a existencie staršieho kostola bude potrebné preskúmať stredoveké listiny, súpisy desiatkov, majetkové dokumenty a pamiatkové výskumy.

Nedostatok prameňov nás nesmie zvädzať k vyplňaniu medzier domnienkami. Poznáme mená panovníkov, zemepánov a richtárov, iba výnimočne však mená ľudí, ktorí klčovali les, stavali domy a vytvárali miestne spoločenstvo. Práve ich potomkovia vytvorili prostredie, do ktorého v 16. storočí vstúpili reformačné myšlienky.

Otázky a pramene pre ďalší výskum

- Zachovala sa donácia z roku 1264 v origináli alebo iba v odpise?
- Aké práva získali osadníci a richtári v roku 1279?
- Na akých dôkazoch stojí hypotéza o sídle Cetina?
- Ku ktorej farnosti patrili Batizovce pred reformáciou?
- Aké patronátne práva získali Máriássyovci?

1. *Batizovce v zrkadle dejín*. Batizovce, 2004.

2. *Batizovce – kedysi a dnes 1264–2024*. Batizovce, 2024.

3. Donácia Bela IV. z roku 1264 a súvisiace listiny rodu Máriássy.

4. Archeologická evidencia Podtatranského múzea v Poprade.

Redakčná poznámka: Ide o pôvodnú autorskú syntézu. Pred tlačným vydaním treba údaje porovnať s originálnymi listinami a citovať presné archívne signatúry.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

2. Reformácia prichádza pod Tatry

Ako sa nové náboženské myšlienky šírili Spišom a prečo nemožno založenie zboru uzavrieť do jediného dátumu.

Pracovné knižné vydanie · 29. júl 2026

Reformačné myšlienky sa šíрили prostredníctvom kazateľov, škôl, kníh i osobných kontaktov. Autorská obrazová rekonštrukcia.

Správy, knihy a študenti

Ked' Martin Luther roku 1517 zverejnil tézy proti odpustkom, Batizovce ležali ďaleko od Wittenbergu. Spiš bol však obchodom, školami, šľachtickými rodinami a cestami spojený s Poľskom, Sliezskom, Čechami i nemeckými krajinami. Nové náboženské myšlienky sa preto šíрили rýchlejšie, než by naznačovala vzdialenosť.

Neprinášali ich iba kazatelia. Ich nositeľmi boli kupci, študenti vracajúci sa z univerzít, mestskí vzdelanci aj knihy. Reformácia nachádzala priaznivé prostredie najmä v spišských mestách so

školami a početným nemecky hovoriacim obyvateľstvom; odtiaľ prenikala do zemepanských obcí.

Batizovce po roku 1542

Doterajšie spracovanie dejín zboru uvádza, že reformačné myšlienky sa do Batizoviec dostali po roku 1542. Nejde však zatiaľ o dátum doložený miestnou zápisnicou alebo listom farára. Je to pravdepodobné zaradenie odvodené zo širšieho vývoja a z dejín Máriássyovcov.

Metodická poznámka: Za vznik zboru nemožno bez ďalšieho dôkazu označiť okamih, keď sa v obci objavila prvá reformačná myšlienka. Menili sa kázne, liturgia, cirkevná správa i identita veriacich – a tieto zmeny nemuseli prebiehať súčasne.

Úloha Máriássyovcov

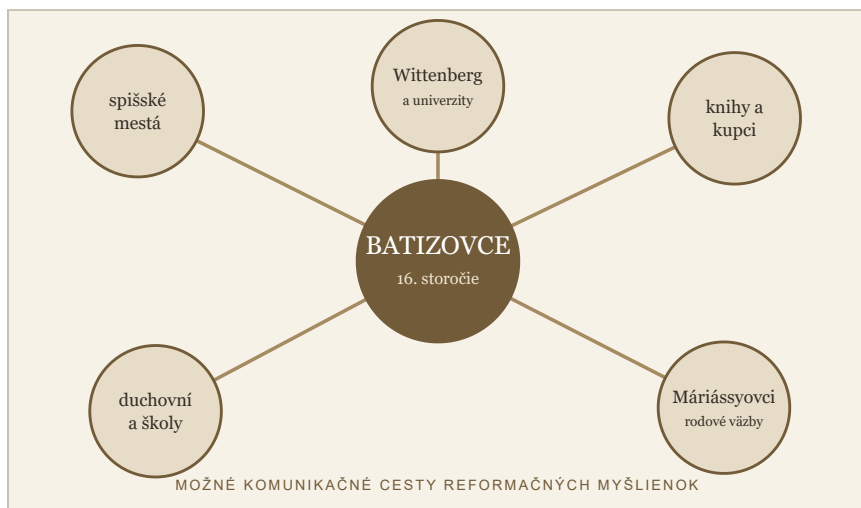
Rozvetvený rod nebol konfesiónálne jednotný. Jeho vetvy sa hlásili ku katolíckemu, luteránskemu aj reformovanému vyznaniu. Za stúpenca Lutherovho učenia sa pokladá Pavol Máriássy (1529–1587). Jeho syn Žigmund mal študovať vo Wittenbergu. Ak údaj potvrdí univerzitná matrika, pôjde o významný doklad priameho spojenia rodiny s centrom reformácie.

Poddaní však nepreberali vieru patróna automaticky. Náboženské presvedčenie sa formovalo aj v rodinách, škole, pri bohoslužbách a v kontakte so susednými obcami.

Vyznanie piatich miest

Roku 1549 predložili Košice, Levoča, Bardejov, Prešov a Sabinov vieroučný text známy ako *Confessio Pentapolitana*. Jeho cieľom bolo vysvetliť učenie miestnych evanjelikov a odlíšiť ho od radikálnych prúdov. Text vychádzal z augsburského vyznania a stal sa dôležitým dokladom formovania luteránskej identity regiónu.

Batizovské spracovanie spája s vyznaním aj zbory Hornopopradského seniorátu. Musíme však zistiť, či dobový zoznam uvádza Batizovce priamo, alebo ide o neskorší záver odvodený zo seniorátnej príslušnosti.

Obr. 2. Hlavné prostredia, ktorými sa reformačné myšlienky mohli dostať do Batizoviec. Schéma vyjadruje možné komunikačné cesty; nepredstavuje dôkaz jediného smeru šírenia.

Zmena nebola okamžitá

Mnohí duchovní zostávali na pôvodných farách, ale postupne menili obsah kázni a bohoslužieb. Staršie obrady mohli prežívať popri nových. Aj cirkevná organizácia sa vytvárala po etapách. Ak nájdeme meno miestneho farára zo 16. storočia, samo osebe to ešte nemusí dokazovať jeho vyznanie; potrebujeme poznať jeho vzdelanie, pôsobenie alebo výsledok vizitácie.

Chrám medzi tradíciami

Stredoveký Kostol Všetkých svätých počas konfesionálnych zápasov používali rozdielne spoločenstvá. Pravdepodobne slúžil evanjelikom pred vznikom samostatného artikulárneho kostola. Strata chrámu nebola iba výmenou kazateľa: menila kontrolu nad miestom krstov, sobášov, pochovávaní a rodovej pamäti.

Doterajšie dejiny uvádzajú striedanie luteránskeho a reformovaného vplyvu. Na jeho potvrdenie potrebujeme mená farárov, bohoslužobné knihy, vizitačné záznamy, testamenty a korešpondenciu patrónov.

Reformácia každodennosti

Dôraz na kázeň a čítanie Písma zvyšoval význam vzdelania. Farár a učiteľ patrili medzi najvzdelanejších členov obce. Menilo sa chápanie manželstva duchovných, sviatostí, pohrebu, cirkevného spevu aj osobnej zodpovednosti veriaceho. Písomné pramene však častejšie zachytávajú rozhodnutia elít než postoje obyčajných rodín. Aj preto budú neskoršie matriky pre našu knihu také dôležité.

Otázky a pramene pre ďalší výskum

- Z akého prameňa pochádza rok 1542?
- Kto bol prvým menovite známym reformačným farárom?
- Uvádza *Confessio Pentapolitana* Batizovce priamo?
- Zachovala sa wittenberská imatrikulácia Žigmunda Máriássyho?
- Existovala evanjelická škola už v 16. storočí?

1. Ondrej Šimek: *Husitizmus a reformácia na Spiši*. 1971.
2. Text a signatári *Confessio Pentapolitana* z roku 1549.
3. Vizitačné protokoly spišských farností.
4. Archív rodu Máriássyovcov.
5. Univerzitné matriky vo Wittenbergu.

Redakčná poznámka: Tvrdenie o potvrdení Pentapolitany Ferdinandom I. treba pred konečným vydaním preveriť v odbornej literatúre a dobových aktoch.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

3. Od zápasu o chrám k artikulárnemu zboru

Sedemnásť storočie, šopronské články a premena Batizoviec na centrum evanjelikov zo širokého okolia.

Pracovné knižné vydanie · 29. júl 2026

Cesta veriacich k artikulárnemu kostolu bola zároveň prejavom vytrvalosti náboženskej obce.
Autorská obrazová rekonštrukcia.

Storočie neistoty

Sedemnásťte storočie prinieslo Uhorsku vojenské konflikty, stavovské povstania, zápasy s Osmanmi aj spory medzi kresťanskými vyznaniaми. O tom, kto smel používať kostol a pôsobiť ako farár, často nerozhodovalo iba presvedčenie obyvateľov.

Cez podtatranskú oblasť prechádzali vojská, ktoré potrebovali ubytovanie, potravu, kone a zásoby. Miestna pamäť zachovala obraz Batizoviec pustošených labancami i kurucmi. Konkrétne dátumy a škody však treba rekonštruovať zo stoličných zápisníc, daňových súpisov a korešpondencie Máriássyovcov.

Kostol ako znak moci

Stredoveký kostol bol miestom bohoslužieb, ale aj symbolom kontinuity obce. Kto ho ovládal, rozhodoval o kazateľovi, obradoch a verejnej podobe spoločenstva. Doterajšie spracovania uvádzajú, že ho používali evanjelici aj katolíci. Musíme však rozlíšiť násilné odobratie, úradné rozhodnutie, dočasné užívanie počas povstania a zmenu vyznania patróna.

Obdobie prenasledovania

V druhej polovici storočia zosilnel tlak na protestantské spoločenstvá. Odoberali sa kostoly a školy, duchovní strácali miesta a verejné bohoslužby boli obmedzované. O konkrétnych osudoch batizovského farára, učiteľa a veriacich zatiaľ nemáme dostatok priamych správ. Nevieme, či sa bohoslužby konali v domoch, na majetkoch patrónov alebo obec zostala bez stáleho kazateľa.

Tököli a Šopronský snem

Koncom sedemdesiatych rokov vystúpil Imrich Tököli. Jeho úspechy oslabili cisársku moc a prinútili dvor reagovať. Leopold I. zvolal roku 1681 snem do Šopronu. Zákonné články 25 a 26 vytvorili obmedzený rámec protestantského náboženského života. V určených miestach sa mohli zhromažďovať veriaci zo širokého okolia; podľa článkov – artikúl – sa tieto miesta nazývali artikulárnymi.

Historický mýtus: Často sa tvrdí, že zákon prikazoval každý artikulárny kostol postaviť z dreva a bez klincov. Podmienky sa však líšili a časť

obmedzení stanovovali miestne komisie. Presné znenie zákona musíme odlíšiť od neskoršej tradície.

Obr. 3. Pracovná časová os vzniku artikulárneho centra v Batizovciach. Otáznik označuje údaje, ktorých pôvodný dokument ešte treba identifikovať.

Batizovce ako artikulárne miesto

Pre Spiš sa uvádzajú Toporec a Hrhov. Batizovská tradícia vysvetľuje vznik miestneho centra tým, že hrhovskí zemepáni prestúpili ku katolíkom, a oprávnenie sa prenieslo do Batizoviec. Zásadnou úlohou výskumu bude nájsť dokument, ktorý tento presun formálne alebo prakticky zachytáva.

Výber Batizoviec dával zmysel: obec ležala v dosahu viacerých evanjelických komunít a mala patrónov ochotných poskytnúť ochranu. Z miestneho spoločenstva sa stalo regionálne centrum s povinnosťou zabezpečiť kazateľa, školu a bohoslužby pre filiálky.

Juraj Buchholtz starší

Za prvého farára obnoveného artikulárneho zboru sa považuje Juraj Buchholtz starší. Jeho príchod sa datuje na 4. december 1682. Presný dátum pravdepodobne vychádza zo staršieho cirkevného záznamu, ktorý musíme identifikovať. Artikulárny farár slúžil rozptýlenému spoločenstvu, viedol správu, spolupracoval s učiteľom a udržiaval vzťahy s patrónmi.

Dátum 4. december získal symbolický význam: 4. decembra 1791 bol posvätený aj nový tolerančný kostol. Či bola zhoda zámerná, zatiaľ nevieme.

Kostolisko

Drevený artikulárny kostol mal vzniknúť okolo roku 1700 na mieste zvanom Kostolisko. Uvádzajú sa rozmery približne 17,1 × 16,1 metra, no ich pôvod treba preveriť. Oproti kostolu mala stáť drevená škola.

Keď sa roku 1921 začala na lokalite stavať budova potravného družstva, pri výkopoch sa údajne objavili pozostatky cintorína. Ak nájdeme stavebný spis alebo kronikársky zápis, budeme môcť presnejšie určiť polohu artikulárneho areálu a navrhnúť jeho mapovú rekonštrukciu.

Zvon a matrika

Jeden z doložených zvonov bol obnovený roku 1719 za farára Mikuláša Mádaya. Nápis označoval batizovskú cirkev ako artikulárnu. Zvon zvolával na bohoslužby, oznamoval úmrtia aj nebezpečenstvo a symbolicky vytváral priestor zboru ďaleko za stenami kostola.

Najstaršia zachovaná matrika narodených sa začína rokom 1710, zomrelých rokom 1726 a sobášených rokom 1729. Staršie zápisy mohli zaniknúť alebo byť vedené inde. Od začiatku 18. storočia však môžeme sledovať konkrétne rodiny, filiálnu príslušnosť a pôsobenie duchovných.

Otázky a pramene pre ďalší výskum

- Ktorý dokument ustanovil Batizovce za artikulárne miesto?
 - Z akého prameňa pochádza dátum príchodu Juraja Buchholtza?
 - Kto financoval kostol a odkiaľ poznáme jeho rozmery?
 - Zachoval sa záznam o náleze hrobov v roku 1921?
 - Kde boli vedené záznamy pred rokom 1710?
1. Záonné články Šopronského snemu z roku 1681.
 2. Dokumenty komisií určujúcich artikulárne miesta na Spiši.
 3. Kronika Batizoviec a vizitácia matkocirkvi z roku 1914.
 4. Evanjelické matriky Batizoviec.
 5. Zuzana Kollárová: Batizovce v prameňoch (1264–1914).

Redakčná poznámka: Kapitola používa miestnu cirkevnú tradíciu ako východisko, nie ako náhradu za pôvodné archívne dokumenty.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

4. Od dreveného kostola k tolerančnému chrámu

*Zápas o bezpečný bohoslužobný priestor,
Tolerančný patent a stavba chrámu v rokoch 1784
až 1791.*

Pracovné knižné vydanie · 29. júl 2026

Výstavba nového tolerančného chrámu na sklonku 18. storočia. Autorská obrazová rekonštrukcia.

Kostol, ktorý prestával stačiť

Na začiatku 18. storočia bol drevený artikulárny kostol viditeľným znamením obnoveného evanjelického života. S pribúdajúcimi desaťročiami sa však jeho slabiny stávali čoraz zreteľnejšími. Drevená stavba pod Tatrami čelila vetru, vlhkosti, mrazu a vode z blízkeho potoka. Súčasne mala slúžiť nielen Batizovčanom, ale aj veriacim z rozsiahleho okolia.

Keď miestne pramene hovoria o chátrajúcom kostole, nejde iba o stavebno-technický problém. Nevyhovujúci chrám obmedzoval bezpečnosť, kapacitu i pravidelnosť bohoslužieb. Jeho stav zároveň

pripomínal právnu neistotu evanjelikov: aj oprava vlastného bohoslužobného priestoru podliehala povoľovaniu a kontrole.

Dar z roku 1756

Roku 1756 darovali František Máriássy a jeho manželka Zuzana Szontágová pozemky určené pre nový evanjelický kostol, faru a školu. Odborná literatúra zároveň uvádza, že cirkvi darovali pozemok na cintorín pozostávajúci z dvoch polí. Tieto údaje musíme v konečnom vydaní preveriť podľa darovacej listiny, pretože iba jej znenie ukáže presnú polohu, rozsah a právne podmienky daru.

Darovanie pozemku ešte neznamenal, že sa mohlo okamžite začať stavať. Patronát šľachtickej rodiny poskytoval zboru významnú oporu, ale nedokázal sám odstrániť obmedzenia štátnej a stoličnej správy. Medzi rozhodnutím darcu a položením základov preto uplynuli desaťročia.

Tri prosby panovníčke

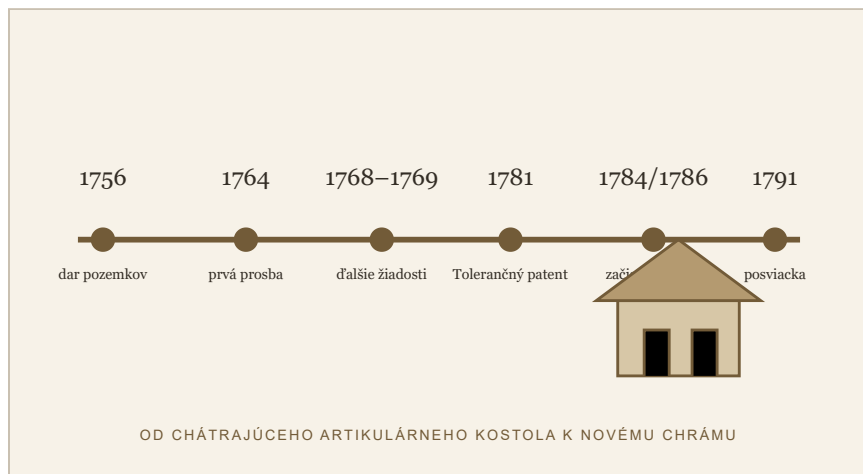
V roku 1764 sa František Máriássy mladší a Anna Mária Horváth-Stančíčová obrátili na Máriu Teréziu so žiadosťou o opravu dreveného kostola. Podľa neskoršieho podania opísali stavbu ako vystavenú severným vetrom, vode a ľadu z neďalekého potoka. V roku 1768 žiadali možnosť postaviť kostol na vhodnejšom mieste alebo aspoň rozšíriť starý objekt a spevniť ho murovanými základmi. Nasledovala ďalšia prosba roku 1769.

Všetky tri žiadosti mali skončiť odmietnutím. Zborová tradícia tvrdí, že vyslané komisie podávali skreslené správy o skutočnom stave kostola. Ide o závažné tvrdenie, ktoré nesmieme prevziať bez

kontroly. Ak sa zachovali komisionálne protokoly a odpovede panovníckych úradov, môžeme porovnať argumentáciu žiadateľov so závermi úradníkov.

Čo treba overiť: Kto komisie menoval, kto bol ich členom, aké rozmery a poškodenia zaznamenali a z akých právnych dôvodov bola novostavba odmietnutá? Až potom bude možné posúdiť, či išlo o vedomé skreslenie alebo o rozdielne hodnotenie stavebného stavu.

Veriaci napokon dostali iba obmedzené povolenie opraviť starý kostol s použitím starého materiálu. Takéto riešenie mohlo predĺžiť životnosť objektu, neriešilo však jeho polohu, kapacitu ani dlhodobú odolnosť.

Obr. 4. Od darovania pozemkov po posviacku nového chrámu. Časová os spája údaje z miestneho spracovania a odbornej literatúry; presné dátumy stavebných etáp treba doplniť z účtov a úradných spisov.

Tolerancia neznamerala rovnosť

Zásadný obrat priniesol Tolerančný patent Jozefa II., vydaný pre Uhorsko 25. októbra 1781. Evanjelikom augsburského a helvétskeho vyznania a pravoslávnyum umožnil za určených podmienok verejnejšie organizovať náboženský život. Komunity s potrebným počtom rodín, ktoré dokázali znášať náklady, mohli mať modlitebňu, farára a školu.

Patent však nezaviedol plnú náboženskú rovnoprávnosť. Nové chrámy podliehali obmedzeniam a administratívne dohľadu. Bežne sa uvádza, že nemali mať vežu, zvony ani hlavný vstup obrátený priamo do verejnej ulice. Aj tieto pravidlá treba vykladať podľa konkrétneho uhorského vykonávacieho predpisu a miestnych rozhodnutí.

Pre Batizovce bolo podstatné, že zbor získal novú právnu možnosť usilovať sa o stavbu, ktorú mu predchádzajúce úrady odmietali. Ani po roku 1781 však nestačilo mať vhodný pozemok a ochotných darcov. Bolo potrebné opätovne rokovať, dokazovať počet a finančnú schopnosť veriacich a rešpektovať podmienky miestodržiteľských komisií.

Patrón Ondrej Máriássy

Roku 1784 sa patrónom cirkvi stal Ondrej Máriássy. V mene zboru pokračoval v žiadostiach o povolenie nového kostola. Jeho neskoršia vojenská kariéra a dary chrámu môžu zatieniť skutočnosť, že na začiatku stavby bol súčasťou širšieho rodinného úsilia. Významnú úlohu zohrali František Máriássy mladší, Anna Mária Horváth-Stančíčová aj veriaci z filiálnych obcí.

Dejiny chrámu preto nemožno podať ako príbeh jediného šľachtického dobrodinca. Patróni poskytovali pôdu, kontakty a financie, no samotná výstavba si vyžadovala prácu, materiál a príspevky veľkého počtu ľudí. Mená mnohých z nich zatiaľ nepoznáme.

Šestnásť fílií

V roku 1786 malo byť na príkaz štátnej moci k batizovskej matkocirkvi pripojených šestnásť fílií. Tento údaj ukazuje regionálny význam zboru, no vyvoláva ďalšie otázky. Potrebujeme nájsť dobový zoznam obcí a určiť, či mali všetky rovnaké povinnosti a práva.

Odborné spracovanie spomína medzi obcami spätými s Batizovcami napríklad Švábovce, Kišovce, Primovce, Miklošovce, Betlanovce, Spišský Štiavnik, Hôrku a Svätý Ondrej. Zoznam však nemusí predstavovať úplný stav práve z roku 1786. Filiálna príslušnosť sa mohla meniť a jednotlivé obce sa neskôr osamostatňovali alebo pripájali k iným zborom.

Fílie neboli iba položkami cirkevnej administratívy. Ich obyvatelia dochádzali na bohoslužby, posielali deti do školy, využívali služby farára a prispievali na prevádzku či stavbu. Vzdialenosť, počasie a stav ciest určovali, ako často sa mohli na zborovom živote skutočne zúčastňovať.

Sedem rokov výstavby

Nový klasicistický kostol sa podľa zborových dejín staval v rokoch 1784–1791. Iné pamiatkové súpisy uvádzajú začiatok v roku 1786. Rozpor nemusí znamenať chybu: rok 1784 môže označovať začiatok

vybavovania alebo prípravných prác, zatiaľ čo rok 1786 skutočné stavebné práce. Bez účtov, zmlúv a povolení to nemožno rozhodnúť.

Stavba trvala nezvyčajne dlho. Miestna tradícia uvažuje o nedostatku peňazí alebo materiálu a o prekážkach zo strany komisií. Mohlo ísť o kombináciu viacerých príčin. Veľká stavba vyžadovala dopravu dreva a kameňa, odborných remeselníkov, financovanie i koordináciu príspevkov z roztrúsených filiálok.

Farár Juraj Eger sprevádzal zbor počas podstatnej časti výstavby, jej dokončenia sa však nedožil. Zomrel v auguste 1791 vo veku 76 rokov. Táto informácia pripomína, že sedem rokov stavby predstavovalo významnú časť života miestneho spoločenstva.

Štvrtý december 1791

Kostol bol posvätený na druhú adventnú nedeľu 4. decembra 1791 za pôsobenia farára Ondreja Thaisa. Dátum sa zhoduje s dňom, keď mal roku 1682 začať v obnovenom artikulárnom zbore pôsobiť Juraj Buchholtz starší. Nevieme, či organizátori posviacky zvolili deň zámerne, alebo si súvislosť vytvorila až neskoršia zborová pamäť.

Posviackou sa skončilo desaťročia trvajúce úsilie o bezpečný a dôstojný chrám. Zároveň sa začala nová etapa. Interiér nebol nemenným celkom dokončeným v jedinom okamihu. Organ, oltár, kazateľnica, zvony aj ďalšie predmety pribúdali postupne. Budova, ktorú veriaci otvorili roku 1791, preto nevyzerala presne ako dnešný kostol.

Čo nový chrám znamenal

Pre Batizovčanov a obyvateľov filiálok nebol nový kostol iba väčšou náhradou za poškodenú drevenú stavbu. Bol výsledkom vytrvalosti niekoľkých generácií. Spájal pamiatku artikulárneho obdobia s novými možnosťami, ktoré priniesla jozefínska tolerancia.

Jeho dejiny zároveň ukazujú limity slova „tolerancia“. Evanjelici už neboli odkázaní výlučne na niekoľko artikulárnych miest, stále však museli dokazovať svoju početnosť, hospodársku schopnosť a politickú spoľahlivosť. Chrám bol preto znakom náboženského uvoľnenia aj pripomienkou, že úplná rovnoprávnosť ešte neexistovala.

Otázky a pramene pre ďalší výskum

- Kde je uložená darovacia listina z roku 1756 a čo presne obsahuje?
 - Zachovali sa originály žiadostí z rokov 1764, 1768 a 1769?
 - Aké závery priniesli stoličné komisie a kto ich podpísal?
 - Ktorých šestnásť filií bolo pripojených roku 1786?
 - Začala sa stavba roku 1784 alebo 1786 a čo jednotlivé dátumy označujú?
 - Zachovali sa stavebné účty, zmluvy s remeselníkmi alebo zoznamy darcov?
 - Bol dátum posviacky 4. decembra vybraný zámerne?
1. Tolerančný patent Jozefa II. pre Uhorsko, 25. október 1781.
 2. Žiadosti zboru a rodiny Máriássyovcov z rokov 1764, 1768 a 1769.
 3. Kanonická vizitácia matkocirkvi Batizovce z roku 1914.
 4. Kronika Batizoviec.
 5. Zuzana Kollárová: štúdie o rode Máriássy a Batizovciach v prameňoch.
 6. *Batizovce v zrkadle dejín*. Batizovce, 2004.
 7. *Batizovce – kedysi a dnes 1264–2024*. Batizovce, 2024.

Redakčná poznámka: Roky 1784 a 1786 ponechávame zámerne vedľa seba. Pred výberom jedného dátumu treba rozlíšiť administratívny začiatok projektu od začiatku samotnej stavby.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

5. Chrám, škola a obec v dlhom 19. storočí

*Ako sa z tolerovaného spoločenstva stávala
viditeľná, vzdelávajúca a hospodáriaca cirkevná
obec.*

Chrám, škola a každodenný život zboru v 19. storočí. Autorská obrazová rekonštrukcia.

Po tolerancii prišla každodennosť

Posviacka nového chrámu 4. decembra 1791 nebola záverečnou bodkou. Bola začiatkom omnoho menej nápadného príbehu: bolo treba udržiavať budovu, platiť duchovného a učiteľa, viesť matriky, zabezpečiť bohoslužby vo fíliách a prenášať vieru i pamäť na ďalšiu generáciu. Dejiny zboru sa od tej chvíle nepísali iba v panovníckych rozhodnutiach. Písali sa v účtoch, zápisniciach, školských zoznamoch a v menách zapísaných pri krste, sobáší či pohrebe.

Tolerančný patent poskytol evanjelikom väčší priestor, neustanovil však úplnú občiansku a náboženskú rovnosť. Aj preto je 19. storočie obdobím postupného prerastania z tolerovaného spoločenstva do verejne sebavedomej cirkvi. V Batizovciach sa tento proces odohrával v tieni Tatier, ale nebol odrezaný od celouhorských sporov o cirkevnú samosprávu, školstvo a jazyk.

Chrám ako spoločné dielo

Klasicistický kostol postavený v rokoch 1784 až 1791 bol hmotným dôkazom, že zbor dokázal mobilizovať peniaze, prácu aj priazeň patrónov. Miestne prehľady uvádzajú, že už roku 1797 dostal menšiu vežičku. Tento údaj treba pri definitívnom vydaní porovnať so stavebnými účtami a kanonickými vizitáciami: pojem „vežička“ nemusí označovať dnešnú podobu veže.

Budova nebola nemenná. Pamiatkové súpisy zaznamenávajú renováciu roku 1867 a ďalšiu roku 1928. Za stručnými dátumami sa skrýva veľa otázok: čo sa opravovalo, kto práce navrhol, ako sa

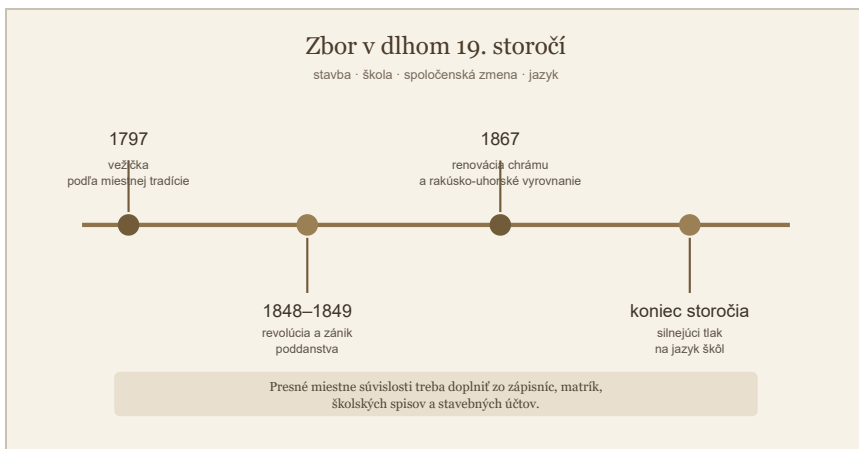
financovali a ktoré prvky interiéru pochádzajú z pôvodnej stavby? Odpovede môžu priniesť zborové účty, zápisnice konventov, vizitačné protokoly a reštaurátorský výskum.

Čítať stavbu ako prameň. Omietka, murivo, krov, dispozícia chóru či stopy po starších otvoroch môžu korigovať neskoršie kronikárske rozprávanie. Kostol nie je iba miesto deja; sám je historickým dokumentom.

Farnosť väčšia než jedna obec

Batizovský zbor bol dlhodobo regionálnym uzlom. Jeho fílie a diasporálne miesta sa však menili: niektoré si postavili vlastné modlitebne, iné sa postupne osamostatnili alebo boli pričlenené inde. Preto nemožno jeden zoznam fílií mechanicky prenášať na celé storočie.

Príkladom je Gerlachov. Jeho evanjelici si po tolerančnom patente vybudovali školu a na prelome storočí aj vlastný kostol, pričom miestna tradícia pripomína finančnú pomoc Márie Horváth-Máriássyovej z Batizoviec. Aj takéto väzby ukazujú, že matkocirkev a fílie nevytvárali jednoduchú hierarchiu. Spájali ich kazatelia, učitelia, sobáše, dary aj spoločná pamäť.

Orientácia v dlhom 19. storočí: stavba, škola, revolúcia, národnostné napätie a renovácia chrámu.

Škola vedľa kazateľnice

V evanjelickom prostredí patrila schopnosť čítať k praktickým predpokladom náboženského života. Biblia, katechizmus a spevník spájali domácnosť, školu a chrám. Učiteľ často nebol iba pedagógom: mohol viesť spev, hrať na organe, zapisovať a pomáhať pri správe zboru. Cirkevná škola tak formovala obec omnoho širšie, než naznačuje dnešná predstava vyučovania v triede.

Archívny inventár Školského inšpektorátu v Poprade výslovne eviduje Evanjelickú a. v. ľudovú školu v Batizovciach, okrem iného spisy o školskej budove a vyučovaní náboženstva. Inventár je však iba mapa k dokumentom, nie ich obsah. Pred definitívnym opisom školy treba vyžiadať konkrétne spisy, zistiť ich datovanie a porovnať ich so zborovou kronikou.

Revolúcia, občianske zmeny a cirkev

Revolučné roky 1848 a 1849 zmenili Uhorsko: zaniklo poddanstvo a začal sa zápas o modernejšie politické usporiadanie. Evanjelické prostredie na území dnešného Slovenska vstupovalo do týchto udalostí s vlastnou vzdelaneckou sieťou a so silným vedomím cirkevnej samosprávy. Zároveň ho rozdeľovali politické a národné postoje.

Pre Batizovce zatiaľ nemáme spracovaný súbor dokumentov, ktorý by presne ukázal, ako sa revolúcia prejavila v zborovom živote. Práve mlčanie dostupných súhrnov je výskumnou výzvou. Zápisnice, korešpondencia farárov, stoličné písomnosti a rodinné archívy môžu odhaliť, či obec zažila mobilizáciu, rekvizície, odchod mužov alebo spor o jazyk bohoslužieb.

Jazyk medzi oltárom a školskou lavicou

V druhej polovici 19. storočia sa jazyk cirkvi a školy čoraz väčšmi dotýkal národnostnej politiky Uhorska. Spiš bol viacjazyčným regiónom a jednotlivci mohli v bežnom živote používať slovenčinu, nemčinu, maďarčinu aj latinčinu. Jednoduché rozdelenie na pevné národné tábory by preto bolo anachronické.

Napätie však rástlo. S menom batizovského rodáka a evanjelického kňaza Ondreja Dianišku sa spája cirkevnohistorická práca, no dobové a neskoršie hodnotenia upozorňujú aj na jeho podporu zavádzania maďarčiny v školách seniorátu. Táto dvojznačnosť je pre obdobie príznačná: vzdelanosť, cirkevná služba a štátna jazyková politika sa mohli stretávať v jednej osobnosti.

Samostatnú pozornosť si zaslúži Daniel Dianiška, evanjelický farár a veršovník, ktorý zomrel v Batizovciach roku 1863. Bez ktorej biografickej sondy však nemožno z príbuznosti mena ani z miesta pôsobenia vyvodzovať viac, než dokladajú pramene.

Matrika ako dejiny zdola

Najhustejšiu stopu po 19. storočí často nezanechali veľké udalosti, ale matriky. Umožňujú sledovať pôrodnosť, sobášne väzby, úmrtnosť, povolania, sťahovanie aj dosah epidémií. Zápis však nie je neutrálny odtlačok skutočnosti: závisí od jazyka a presnosti zapisovateľa, od meniacich sa hraníc farnosti a od toho, kto bol v danom čase vedený v matkocirkvi či filií.

Budúca kvantitatívna príloha knihy by mala matriky spracovať po desaťročiach. Užitočné bude porovnať počet krstov, sobášov a pohrebov, najčastejšie priezviská a obce pôvodu sobášiacich sa. Tak možno premeniť anonymné tvrdenie o „raste zboru“ na overiteľný obraz komunity.

Čo zostalo neznáme

Dejiny 19. storočia bývajú zvädzané k zoznamu farárov a opráv. Dôležitejšie je pýtať sa, kto rozhodoval, kto platil a koho hlas v zápisnici chýba. Akú úlohu mali ženy pri zbierkach a domácej náboženskej výchove? Ako sa menila účasť jednotlivých filií? Kedy a prečo sa v škole striedali vyučovacie jazyky? Ako zbor reagoval na chudobu, choroby a vysťahovalectvo?

Odpovede budú pravdepodobne rozptýlené medzi cirkevným archívom, Štátnym archívom v Prešove – pracoviskom Archív Poprad, obecným archívom a súkromnými pozostalosťami. Táto kapitola preto nie je uzavretým katalógom faktov, ale pracovnou mapou.

Pramene a literatúra ku kapitole

1. Cirkevný zbor ECAV Batizovce: Dejiny cirkevného zboru (online historický prehľad).
2. SOJÁK, Marián a kol.: *Batizovce v zrkadle dejín*. Batizovce, 2004.
3. KOLLÁROVÁ, Zuzana: Batizovce v prameňoch (1264–1914), v uvedenej obecnej monografii.
4. Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad: Školský inšpektorát Poprad – inventár; položky k Evanjelickej a. v. ľudovej škole v Batizovciach.
5. Pamiatky na Slovensku: Batizovce – Evanjelický kostol (online pamiatkový prehľad).
6. ECAV Gerlachov: Kostol – historický prehľad.

Redakčná poznámka: Roky renovácií a údaje o vežičke sú prevzaté zo sekundárnych miestnych prehľadov. Pred tlačou ich treba overiť v stavebných účtoch, vizitáciách a zborových zápisniciach.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

6. Zbor vo vojnách a v tieni totality

Dvadsiate storočie prinieslo nové hranice, násilie i štátny dohľad. Miestny zbor však neprestal byť spoločenstvom pamäti.

Pracovná knižná kapitola · vedecko-popularizačné spracovanie

Farár, kronika a obec v nepokojnom 20. storočí. Autorská obrazová rekonštrukcia; nejde o portrét konkrétnej osoby.

Keď sa zmenil štát

Rok 1918 neznamenal iba koniec vojny. Uhorsko, v ktorom batizovský zbor po stáročia žil, sa rozpadlo a vzniklo Československo. Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku musela vytvoriť vlastné organizačné rámce. Zmenili sa úrady, školské pomery aj jazyk verejného života, no miestne spoločenstvo naďalej nieslo staré záväzky: chrám, faru, matriky, filie a starostlivosť o veriacich.

Prvá svetová vojna zasiahla obec prostredníctvom mobilizácie, nedostatku a strát. Mená padlých a osudy navrátilcov však treba rekonštruovať z pamätníkov, vojenských kmeňových listov, matrik zomrelých a obecnej kroniky. Bez tejto práce by všeobecný opis vojny zostal iba kulisou.

Medzivojnová obnova

V novom štáte získala slovenská evanjelická cirkev priestor pre vlastnú správu, vzdelávanie a spolkový život. Neznamenal to pokoj bez sporov. Na Spiši sa stretávali slovenské a nemecké cirkevné štruktúry, nové politické očakávania aj sociálne dôsledky vojny.

Odborná štúdia o správe evanjelickej cirkvi na Spiši zaznamenáva, že v dvadsiatych rokoch sa v Batizovciach výrazne šírilo „sektárstvo“. Dobové označenie však nemožno nekriticky prevziať. Cirkevná administratíva ním mohla pomenovať rozličné podoby náboženského prebudenia alebo skupiny mimo jej kontroly. Na pochopenie javu treba nájsť miestne zápisnice a zistiť, koho sa označenie týkalo a ako naň zbor reagoval.

Roku 1928 bol kostol renovovaný. Aj táto oprava patrí do širšieho obrazu medzivojnovnej obnovy: komunita investovala do chrámu v čase, keď sa menil spôsob života, pribúdali pracovné príležitosti v podtatranskom regióne a rástli nové sídla.

Od vzniku Československa po koniec služby Ondreja Šimeka: orientačná os udalostí, ktoré menili cirkvi a obec.

Vojna a rozhodnutia jednotlivcov

Druhá svetová vojna postavila cirkvi pred morálnu skúšku. Všeobecné vyhlásenia vedenia cirkvi, postoje jednotlivých farárov a každodenné konanie veriacich však neboli totožné. Dejiny zboru preto nemožno napísať iba z úradných uznesení. Potrebujeme svedectvá o pomoci, strachu, kolaborácii, odpore i mlčaní.

Ústrednou postavou miestneho príbehu sa stal Ondrej Šimek. Narodil sa 26. apríla 1912 vo Veličnej, teológiu študoval v Bratislave a po ordinácii roku 1936 si vzdelanie doplnil v Erlangene. Od roku 1941 až do roku 1987 pôsobil ako farár v Batizovciach.

Počas Slovenského národného povstania sa zapojil do odboja. Gestapo ho zatklo a 11. októbra 1944 bol transportovaný do koncentračného tábora Sachsenhausen; pramene spájajú jeho väznenie aj s Ravensbrückom a následným pochodom smrti. Prežil a vrátil sa do Batizoviec. Takýto životopis nemožno redukovať na hrdinskú vetu. Žiada si porovnanie osobných spomienok, väzenských záznamov a povojnových dokumentov.

Rozsiahla podtatranská farnosť

Počas Šimekovho pôsobenia zahŕňal batizovský zbor široké územie. Obecný biografický prehľad menuje Gerlachov, Lučivnú so sanatóriom, Mengusovce, Štôlu, Vyšné Hágy a Tatranskú Polianku; od roku 1946 aj Svit. Duchovná služba tak znamenala cestovanie medzi obcami, nemocničným prostredím a prudko sa rozvíjajúcimi sídlami.

Samotný zoznam filií sa musí čítať časovo. Vznik a osamostatňovanie zborov vo Svite či vo Vysokých Tatrách menili hranice pôsobnosti. Budúca mapa by mala pri každom desaťročí ukázať, ktoré miesto patrilo k Batizovciam a kde sa služby Božie skutočne konali.

Cirkev pod dohľadom

Po februári 1948 štát postupne podriadil cirkvi prísnej kontrole. Zákony z roku 1949 zaviedli hospodárske zabezpečenie cirkví štátom, ale zároveň vytvorili mechanizmus štátneho súhlasu pre duchovných. Cirkevné školy boli poštátnené, spolky a charitatívne ustanovizne rozpustené a administratíva sledovala postoje farárov.

Archívna štúdia Boženy Malovcovej zachovala hodnotenie cirkevného tajomníka, podľa ktorého sa Ondrej Šimek nezapojil do režimom podporovaných kňazských a „mierových“ aktivít a jeho vzťah k ľudovodemokratickému zriadeniu bol posudzovaný nepriaznivo. Je to hlas kontrolného aparátu, nie nestranný opis. Práve preto je cenný: ukazuje slovník, ktorým štát meral poslušnosť duchovného.

Prameň proti svojmu zámeru. Úradný posudok chcel farára zaradiť a kontrolovať. Historik z neho však môže vyčítať aj hranice, ktoré dotýčný odmietol prekročiť.

Veža ako verejné znamenie

Miestna pamäť zdôrazňuje Šimekovu zásluhu na vybudovaní veže evanjelického kostola napriek zákazom okresných orgánov. Príbeh má silnú symboliku: veža zviditeľnila chrám v krajine práve v období, keď režim vytlačal náboženstvo z verejného priestoru.

Presný stavebný príbeh však musíme ešte doložiť. Potrebujeme projekt, povolenia, korešpondenciu s okresom, účty, fotografie pred stavbou a po nej i zápisnicu z posviacky. Až tieto dokumenty ukážu, čo bolo zakázané, ako sa zákaz obchádzal alebo zmenil a kto okrem farára niesol finančné a pracovné bremeno.

Rok 1968 a nádej na obnovu

Uvoľnenie roku 1968 otvorilo aj v cirkvi otázku nápravy deformácií predchádzajúcich rokov. Ondrej Šimek patrila medzi iniciátorov obrodného procesu a objavil sa medzi kandidátmi na biskupa

Východného dištriktu. Po okupácii a nástupe normalizácie sa priestor opäť zúžil.

Jeho dlhé zotrvanie v Batizovciach až do roku 1987 vytvorilo nezvyčajnú kontinuitu. Ten istý farár slúžil počas vojnového štátu, povstania, povojnovej obnovy, stalinizmu, Pražskej jari aj normalizácie. Každé obdobie od neho vyžadovalo inú podobu rozhodovania a opatrnosti.

Farár ako historik a kronikár

Šimek nebol iba duchovným. Viedol obecnú kroniku, pôsobil v miestnom odbore Matice slovenskej a v hasičskom zbore, bol členom Slovenskej muzeálnej spoločnosti a venoval sa regionálnym dejinám. Roku 1971 vydal prácu *Husitizmus a reformácia na Spiši*; ďalšie texty zostali v rukopisoch.

Táto mnohorakosť je pre našu knihu zásadná. Časť toho, čo o Batizovciach vieme, prešla jeho výberom a interpretáciou. Musíme si ho vážiť ako záchrancu pamäti, ale zároveň ho čítať kriticky ako autora svojej doby. Kronikár neurčuje iba to, čo si obec zapamätá; mlčaním ovplyvňuje aj to, čo sa môže stratiť.

Otvorené archívne otázky

Šiesta kapitola musí v ďalšej fáze pomenovať konkrétnych ľudí. Kto z batizovských evanjelikov padol v oboch vojnách? Kto pomáhal prenasledovaným? Ako zbor prežil kolektivizáciu a poštátnenie školy? Koľko detí chodilo na náboženstvo a ako na rodičov tlačili úrady? Kto pracoval na veži a z čoho bola zaplatená?

Odpovede treba hľadať v obecnej kronike, zborových zápisniciach, fonde okresného národného výboru, bezpečnostných a cirkevných fondoch, vojenských archívoch, pamätníkoch i v rozhovoroch s rodinami. Pri živých spomienkach bude nevyhnutný súhlas pamätníkov a citlivé odlíšenie spomienky od overeného faktu.

Pramene a literatúra ku kapitole

1. MALOVCOVÁ, Božena: Evanjelická a. v. cirkevná správa na Spiši od roku 1918 do polovice 20. storočia. *Slovenská archivistika*, 2008, č. 1.
2. Obec Batizovce: Historické osobnosti – Ondrej Šimek (online biografický prehľad).
3. SOJÁK, Marián a kol.: *Batizovce v zrkadle dejín*. Batizovce, 2004.
4. ECAV na Slovensku: Stručné dejiny ECAV na Slovensku (online chronológia).
5. Cirkevný zbor ECAV Batizovce: Dejiny cirkevného zboru (online historický prehľad).
6. ŠIMEK, Ondrej: *Husitizmus a reformácia na Spiši*. Liptovský Mikuláš, 1971; rukopisné práce a spomienky podľa údajov v regionálnej literatúre.

Redakčná poznámka: Kapitola vedome rozlišuje medzi doloženým životopisným údajom, hodnotením štátneho aparátu a miestnou tradíciou. Stavebný príbeh veže vyžaduje osobitný archívny výskum.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

7. Sloboda, obnova a živá pamäť

Od novembra 1989 k zboru, ktorý znovu hľadá svoje miesto medzi chrámom, obcou a meniacou sa spoločnosťou.

Pracovná knižná kapitola · vedecko-popularizačné spracovanie

Stretnutie generácií pri obnove zborového života po roku 1989. Autorská obrazová rekonštrukcia; nejde o zobrazenie konkrétnej udalosti.

Sloboda neprišla do prázdneho chrámu

November 1989 odstránil štátnu kontrolu, ktorá desaťročia obmedzovala cirkevný život. Nezačínalo sa však od nuly. Zbor mal chrám, faru, matriky, liturgickú pamäť a najmä ľudí, ktorí si vieru odovzdávali aj v období, keď verejná angažovanosť mohla priniesť nevýhody. Nová sloboda preto nebola iba návratom k starému poriadku. Bola skúškou, čo z minulosti dokáže komunita premeniť na živú budúcnosť.

Obnova mala viac vrstiev. Do verejného priestoru sa vrátilo vyučovanie náboženstva, otvorili sa možnosti práce s deťmi a mládežou a zbor mohol slobodnejšie spolupracovať s cirkevnými inštitúciami doma i v zahraničí. Súčasne sa ukázalo, čo predchádzajúce desaťročia prerušili: generačná kontinuita, dobrovoľnícka práca aj znalosť vlastných dejín sa museli znovu budovať.

Rok 1989 a cesta Svitu k vlastnému centru

Svit bol s Batizovcami previazaný už od polovice 20. storočia. Samostatný svitský zbor vznikol roku 1948, no po odchode jeho prvého farára Milana Bizíka v roku 1960 zostali tamojší evanjelici odkázaní na administráciu z Batizoviec. Tento stav ukazuje, ako hranice cirkevných zborov na papieri a reálna dostupnosť duchovnej služby nemusia byť totožné.

Podľa oficiálneho historického prehľadu mesta Svit sa od decembra 1989 pod vedením batizovského farára Jána Bakalára začali vo Svite opäť konať evanjelické služby Božie. V rokoch 1990 až 1993 tam

vyrástol kostol a fara, komplex nazvaný Alfa a Omega. Posvätil ho generálny biskup Pavol Uhorskai. Batizovce tak v čase obnovenej slobody nepôsobili iba vo vlastnej obci; pomohli oživiť spoločenstvo, ktoré si následne vytvorilo samostatné a viditeľné centrum.

Matkocirkev ako prechodný domov. Dejiny Svitú pripomínajú, že strata filie nemusí znamenať oslabenie. Osamostatnenie môže byť výsledkom úspešnej dlhoročnej služby a rastu dcérskeho spoločenstva.

Menšia mapa, pevnejšie väzby

Súčasný štatút vymedzuje Cirkevný zbor ECAV Batizovce ako zložený z dvoch častí: matkocirkvi Batizovce a dcérocirkvi Gerlachov. Každá má vlastný konvent, presbyterstvo i hospodárenie, spoločný zbor však spája duchovná správa a spoločné orgány.

Je to výrazná zmena oproti obdobiu, keď batizovská fara obsluhovala množstvo podtatranských obcí a osád. Územné zmenšenie však neznamená, že historické väzby prestali existovať. Svit, Mengusovce, Štôla či tatranské osady zostávajú súčasťou pamäti zboru a bez nich nemožno pochopiť jeho niekdajší regionálny význam.

Od obnovy verejného cirkevného života k dnešnému zloženému zboru Batizovce – Gerlachov.

Chrám ako záväzok

Sloboda priniesla možnosť verejne pôsobiť, ale neodstránila starosť o historické budovy. Batizovský chrám je výsledkom viacerých stavebných období a každá generácia ho prevzala s povinnosťou chrániť ho pre ďalších. Miestny historický prehľad uvádza, že roku 2009 bol opravený naklonený oltár a vznikla nová ohrádka okolo neho.

Takýto zásah je viac než technická poznámka. Oltár je liturgickým centrom a zároveň umeleckým dielom. Jeho oprava otvára otázky o autorstve, starších úpravách, farebnosti a reštaurátorských postupoch. Budúce vydanie knihy by malo zaradiť samostatnú obrazovú dokumentáciu oltára, kazateľnice, krstiteľnice, organu, zvonov a stavebných detailov veže.

Pri všetkých novších opravách treba rozlišovať medzi údržbou, rekonštrukciou a odborným reštaurovaním. Zápisnica môže uviesť cenu a dodávateľa, no až projektová dokumentácia a fotografie zachytia, čo sa na historickej podobe skutočne zmenilo.

Správa zboru nie je iba administratíva

Štatút prijatý v Batizovciach a Gerlachove a schválený Tatranským seniorátom v októbri 2013 opisuje zbor ako právne a hospodársky usporiadané spoločenstvo. Menuje konvent, presbyterstvo, dozorcov, kurátorov, hospodárske výbory i oblasti vnútromisijnej a diakonickej práce.

Za právnickým jazykom sa skrýva stará evanjelická zásada spoluúčasti laikov na správe cirkvi. O rozpočte, opravách a smerovaní zboru nerozhoduje iba farár. Zodpovednosť nesú volení členovia a konventy oboch častí. Táto forma samosprávy nadväzuje na stáročnú tradíciu, hoci dnešné pravidlá sú presnejšie a administratívne náročnejšie.

Bohoslužba medzi Batizovcami a Gerlachovom

Oficiálny adresár ECAV uvádza v čase prípravy tejto kapitoly pravidelné nedeľné služby Božie v Batizovciach aj v Gerlachove. Takýto rozvrh je praktickým vyjadrením zloženého zboru: dve miestne komunity majú vlastné chrámy a orgány, no zdieľajú duchovnú službu.

Meno farára, dozorcov aj presné časy bohoslužieb patria k údajom, ktoré sa môžu meniť. Kniha ich preto nemá zmraziť ako večnú skutočnosť. V tlačenej historickej publikácii je vhodnejšie uviesť stav

k presnému dátumu a aktuálne kontakty ponechať webovému sídlu cirkvi.

Nové formy spoločenstva

Po roku 1989 sa cirkevný život rozšíril za rámec nedeľnej bohoslužby. Štatút počíta s prácou s deťmi, dorastom, mládežou a ženami, so záujmovými skupinami, diakoniou, domácimi pobožnosťami aj pastoraálnou starostlivosťou. Dokument nehovorí, že všetky tieto činnosti prebiehajú vždy v rovnakej intenzite. Ukazuje však, čo zbor považuje za svoju úlohu.

Moderná podtatranská obec žije iným rytmom než Batizovce 18. storočia. Ľudia dochádzajú za prácou, rodiny sú rozptýlené, časť obyvateľov sa prisťahovala bez väzby na staré rody a kontakt s cirkvou sa často presúva aj do digitálneho prostredia. Zbor stojí pred otázkou, ako zostať miestnym a pritom otvoreným.

Pamäť v digitálnom veku

Webové stránky sprístupnili verejnosti historické prehľady, ktoré boli kedysi dostupné len v kronike alebo jubilejnej tlači. Je to významný krok, ale internetový text nie je konečným archívom. Môže byť upravený, presunutý alebo zaniknúť. Preto treba digitálne stránky citovať s dátumom prístupu a súčasne uchovávať ich obsah v zborovom archíve.

Rovnakú starostlivosť si vyžadujú digitálne fotografie, zvukové nahrávky kázní, záznamy prenosov, elektronická korešpondencia a dokumenty vytvorené iba v počítači. Budúci historik nebude trpieť nedostatkom údajov, ale ich rozptýlenosťou a neistou životnosťou.

Od matriky k digitálnemu archívu. To, čo bolo kedysi zapísané atramentom do jednej knihy, dnes vzniká v desiatkach súborov a zariadení. Zachovanie pamäti si preto vyžaduje pravidlá pomenovania, zálohovania a odovzdávania dokumentov.

Zbor ako strážca aj predmet dejín

Batizovský zbor uchováva predmety, dokumenty a príbehy, no sám je predmetom historického skúmania. Výročná slávnosť alebo oprava kostola vytvára nový prameň rovnako ako konventná zápisnica. Rozhodnutie, čo sa odfotí a čo sa zapíše do kroniky, ovplyvní obraz dneška v budúcnosti.

Vedecko-popularizačná kniha môže pomôcť tým, že odlíši doložené udalosti od tradície, pomenuje medzery a vyzve obyvateľov, aby poskytli rodinné fotografie, listy či spomienky. Získané materiály však treba skenovať, opísať a vrátiť majiteľom; pri osobných údajoch a citlivých príbehoch je nevyhnutný súhlas.

Otvorený koniec

Dejiny zboru sa nekončia posledným dátumom na časovej osi. Pokračujú každým krstom, konfirmáciou, sobášom, pohrebom, opravou i rozhodnutím dobrovoľníkov. Súčasnosť je pritom najťažšou historickou kapitolou: máme k nej priveľa čiastkových správ a primalý odstup.

Preto túto kapitolu uzatvárame opatrne. Vieme, že po roku 1989 sa obnovila verejná cirkevná činnosť, že služba z Batizoviec pomohla pri obnove Svitú, že dnešný zbor tvoria Batizovce a Gerlachov a že

starostlivosť o chrám pokračuje. Úplný obraz však vznikne až spojením úradných dokumentov s hlasmi ľudí, ktorí toto obdobie prežili.

Pramene a literatúra ku kapitole

1. Cirkevný zbor ECAV Batizovce: *Dejiny cirkevného zboru* (online historický prehľad; údaje o úpravách chrámu).
2. Mesto Svit: *Evanjelický cirkevný zbor vo Svite – Z histórie* (online prehľad).
3. ECAV na Slovensku: *Batizovce*, oficiálny adresár Tatranského seniorátu.
4. *Štatút Cirkevného zboru Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku Batizovce*, prijatý a schválený v októbri 2013.
5. SOJÁK, Marián a kol.: *Batizovce v zrkadle dejín*. Batizovce, 2004.
6. Zborové zápisnice, stavebná dokumentácia, fotografické zbierky a ústne svedectvá po roku 1989 – materiály určené na ďalší výskum.

Redakčná poznámka: Údaje o súčasnej organizácii a bohoslužbách zachytávajú stav dostupný pri príprave kapitoly v júli 2026. Personálne a časové informácie sa môžu meniť.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

8. Chrám ako archív pamäti

Oltár, kazateľnica, krstiteľnica, kalichy a zvony rozprávajú príbeh zboru aj vtedy, keď písomné pramene mlčia.

Pracovná knižná kapitola · vedecko-popularizačné spracovanie

Chrámový interiéer ako miesto bohoslužby i uchovávania pamiatok. Autorská obrazová interpretácia; nejde o presnú dokumentáciu dnešného stavu.

Veci, ktoré prežili svojich darcov

Dejiny cirkevného zboru sa dajú čítať v zápisniciach, matrikách a listoch. Možno ich však čítať aj v dreve, kameni, striebre, cíne a bronz. Predmety uložené v chráme nie sú iba výzdobou. Nesú stopy remeselníkov, darcov, používania, opráv aj chvíľ ohrozenia. Niektoré sú staršie než dnešný kostol a vytvárajú most k drevenému artikulárnemu chrámu.

Hmotný prameň kladie historikovi iné otázky než písomnosť. Z akého materiálu je vyrobený? Ktoré časti sú pôvodné? Bol objednaný pre Batizovce, alebo sem prišiel odinakiaľ? Bez spolupráce historika umenia, reštaurátora a znalca liturgie zostane odpoveď neúplná.

Kostol nie je nemenná kulisa

Klasicistický chrám vznikol na konci 18. storočia. Pamiatkové prehľady uvádzajú výstavbu v rokoch 1786 až 1791, miestna tradícia používa aj skorší počiatkový rok 1784. Rozdiel môže označovať prípravu projektu a samotnú stavbu. Už táto nejednotnosť ukazuje, prečo treba stavebný vývoj overovať v pôvodných účtoch a vizitáciách.

Renovácie z rokov 1867 a 1928, úpravy okien, vznik dnešnej veže i novšie zásahy menili vzhľad budovy. Chrám, ktorý dnes návštevník vidí, preto nie je nedotknutým obrazom roku 1791. Je vrstveným výsledkom rozhodnutí viacerých generácií. Pri výskume treba sledovať murivo, omietky, krov, podlahy, chóry a sakristie; aj nenápadná zmena môže prezradiť staršiu dispozíciu.

Oltár Ondreja Máriássyho

Hlavný oltár je klasicistický a nesie obraz Zmŕtvychvstania Krista od spišského maliara Jozefa Czauczika z roku 1814. Miestny opis spája jeho vznik so slobodným barónom Ondrejom Máriássym. Latinský nápis pripomína jeho vojenskú službu a zranenie pri Drážďanoch.

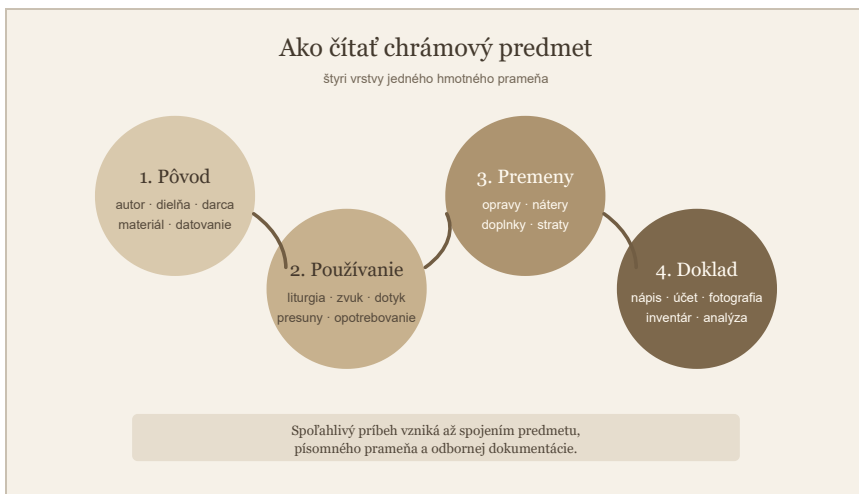
Oltár tak spája evanjelickú teológiu, rodovú reprezentáciu a osobnú pamäť darcu. Obraz smeruje pozornosť k jadru kresťanskej zvesti, zatiaľ čo erb a nápis vkladajú do liturgického priestoru spoločenské postavenie patróna.

Roku 2009 bol podľa zborového prehľadu opravený naklonený oltár a doplnená ohrádka. Pre odbornú dokumentáciu bude potrebné zistiť rozsah zásahu a zachované staršie farebné vrstvy. Zadná konštrukcia môže niesť montážne značky, nápisy či stopy predchádzajúcich opráv.

Kazateľnica ako rodinný pamätník

Ondrej Máriássy dal roku 1816 vyhotoviť aj kazateľnicu. Nápis ju predstavuje ako pamiatku na jeho rodičov Františka Máriássyho a Annu Máriu Horváth-Stančíčovou de Gradec. Predmet určený na hlásanie Slova sa tak stal zároveň rodinným monumentom.

V evanjelickom chráme má kazateľnica osobitné postavenie. Jej umiestnenie, akustika a vzťah k oltáru vyjadrujú význam kázne. Pri výskume treba preskúmať drevinu, spoje, rezbársku prácu a vrstvy náterov. Až potom možno rozlíšiť časti z roku 1816 od neskorších opráv.

Štyri vrstvy hmotného prameňa: pôvod, používanie, úpravy a dokumentácia.

Krstiteľnica staršia než dnešný chrám

Kamenná krstiteľnica je v pamiatkových súpisoch datovaná do 16. až 17. storočia. Miestna tradícia ju spája so starým dreveným kostolom a uvádza, že do roku 1941 stála uprostred pred oltárom. Ak sa prepojenie potvrdí, ide o jednu z najvýznamnejších hmotných spojnic medzi artikulárnym obdobím a dnešnou stavbou.

Staršie datovanie však ešte nedokazuje pôvod z konkrétneho kostola. Potrebujeme porovnať materiál kameňa, formu nádoby, staršie inventáre a vizitačné zápisy. Presun krstiteľnice z centrálnej polohy navyše menil liturgické vnímanie priestoru.

Kalichy a konvice: dejiny v dlani

Súpis pamiatok na Slovensku zaznamenáva cínový kalich zo 17. storočia, kalich s akantovou ornamentikou datovaný rokom 1748, strieborný kalich s ovocnou ornamentikou z roku 1758 a cínovú konvicu z roku 1879. Každý predmet patrí do inej historickej vrstvy zboru.

Na jednom z kalichov sa zachoval latinský nápis spájajúci jeho zhotovenie s Františkom Máriássym z Markušoviec a Zuzanou Szontágovou pre batizovskú artikulárnu cirkev. Nápis premieňa liturgickú nádobu na listinu z kovu: menuje darcov a inštitúciu, pre ktorú predmet vznikol.

Každý predmet treba fotografovať, zmerať a zaznamenať jeho puncové značky, poškodenia a opravy. Bez materiálovej analýzy nemožno bezpečne určiť dielňu ani čistotu kovu. Neodborné čistenie môže odstrániť historický povrch i jemné stopy výroby.

Nápis nie je celý príbeh. Donátor mohol zaplatiť výrobu, no predmet vytvoril konkrétny remeselník a používali ho celé generácie. Dejiny daru preto zahŕňajú viac ľudí, než menuje vyrytý text.

Zvony: hlas komunity

Miestne cirkevné dejiny pripomínajú menší zvon s nápisom o obnove roku 1719 za pôsobenia Mikuláša Mádaya. Patril ešte artikulárnemu obdobiu a jeho nápis menoval predstaviteľov cirkevnej obce. Ak sa zachoval alebo je doložený staršou dokumentáciou, predstavuje vzácny zvukový aj epigrafický prameň.

Zvony boli zraniteľné. Vojny prinášali rekvizície kovu, poškodenia aj neskoršie náhrady. Preto treba oddeliť dejiny konkrétneho zvona od dejín zvonového súboru. Nápis, priemer, hmotnosť, tón, reliéfy a značka zvonolejára umožňujú presnú identifikáciu.

Zvon oznamoval bohoslužbu, požiar, úmrtie či sviatok a jeho zvuk vytváral akustické hranice komunity. Nahrávka dnešného zvonenia by preto mala byť súčasťou digitálneho archívu zboru.

Organ a hudobná pamäť

Organ je hudobným strojom, ktorý spája staviteľa, kantora, spevákov a zhromaždenie. Jeho zvuk sa mení opravami, ladením, výmenou mecho, píšťal alebo hracieho stola. Aj nástroj, ktorý navonok pôsobí historicky, môže mať vo vnútri časti z viacerých období.

Dostupné prehľady potvrdzujú organ v batizovskom kostole, no pre túto kapitolu zatiaľ nemáme spoľahlivo overený úplný technický opis. Pred tlačou treba preskúmať štítok organára, dispozíciu registrov, traktúru, mechy, servisné nápisy a účty. Rozhovory s dlhoročnými kantormi môžu doplniť spôsob hry, poruchy i repertoár.

Pamätná tabuľa Daniela Dianišku

Na severnej stene sa nachádza pamätná tabuľa evanjelického farára Daniela Dianišku, ktorú podľa latinského nápisu postavila smútiaca vdova a deti. Takéto epitafné pamiatky prenášajú súkromný smútok do verejného priestoru chrámu.

Tabuľa je zároveň biografickým prameňom. Jej presný prepis, preklad, materiál a umiestnenie treba zdokumentovať spolu s údajmi z matriky. Nápis môže zosnulého idealizovať, no práve tento obraz

ukazuje, čo chcela rodina a zbor uchovať.

Predmety, ktoré odišli do filiálok

Hmotná história Batizovciac nekončí v batizovskom kostole. Gerlachovská tradícia uvádza, že oltár dovezený roku 1814 a kazateľnica pochádzali zo starého artikulárneho kostola v Batizovciach. Presuny zariadenia boli praktickým spôsobom, ako vznikajúca filia získala liturgické vybavenie, ale zároveň rozdelili pôvodný súbor medzi viac miest.

Treba preto vytvoriť spoločný katalóg predmetov v Batizovciach a historických filiách. Porovnanie rezbárskeho rukopisu, rozmerov, náterov a inventárnych zápisov môže ukázať, ktoré kusy kedysi tvorili jeden celok.

Ako vytvoriť odborný katalóg

Každý predmet by mal dostať stabilné inventárne číslo a záznam obsahujúci názov, datovanie, materiál, rozmery, autora alebo dielňu, provenienciu, nápisy, stav, zásahy a miesto uloženia. Patria k nemu celkové aj detailné fotografie, prepis a preklad nápisov a odkazy na archívne dokumenty.

Inventarizácia nesmie zverejniť bezpečnostne citlivé údaje o uložení cenností. Verejná kniha môže predstaviť význam predmetu, zatiaľ čo podrobná evidencia zostane chránená. Najdôležitejším výsledkom bude schopnosť rozpoznať stratu, poškodenie alebo neodbornú zmenu a plánovať konzervovanie skôr, než nastane havária.

Chrám ako otvorená otázka

Hmotné pamiatky nehovoria samy. Ich význam vzniká porovnaním s účtami, testamentmi, vizitáciami, fotografiami a liturgickou praxou. Aj dobre známy oltár môže po odbornom prieskume zmeniť datovanie alebo odhaliť staršiu farebnosť.

Ôsma kapitola preto nie je definitívnym umeleckohistorickým katalógom. Je pozvaním k jeho vytvoreniu. Batizovský chrám ukrýva súvislý príbeh od artikulárnej cirkvi cez patrónov 18. a 19. storočia až po dnešnú ochranu dedičstva.

Pramene a literatúra ku kapitole

1. Cirkevný zbor ECAV Batizovce: *Dejiny cirkevného zboru* (online historický a inventárny prehľad).
2. GÜNTHEROVÁ, Alžbeta a kol.: *Súpis pamiatok na Slovensku I*. Bratislava: Obzor, 1967, s. 104.
3. Pamiatky na Slovensku: *Batizovce – Evanjelický kostol*.
4. Hudobné centrum: databáza *Organy a organári na Slovensku*, lokalita Batizovce.
5. ECAV Gerlachov: *Kostol* (historický prehľad mobiliára).
6. Zborové inventáre, vizitačné protokoly, účty, reštaurátorské správy a fotodokumentácia – pramene určené na ďalší výskum.

Redakčná poznámka: Datovania sú prevzaté zo súpisovej literatúry a miestnych prehľadov. Pred tlačou ich treba overiť fyzickou obhliadkou, puncami, nápismi a reštaurátorskou dokumentáciou.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

9. Ľudia, ktorí niesli zbor

Farári, učitelia, patróni, presbyteri i nemenovaní veriaci vytvárali dejiny spoločne — každý iným spôsobom.

Pracovná knižná kapitola · vedecko-popularizačné spracovanie

Ľudia zboru naprieč generáciami. Autorská obrazová kompozícia; postavy nie sú portrétni konkrétnych osôb.

Dejiny nie sú zoznamom farárov

Mená duchovných sa zachovávajú ľahšie než mená žien, kostolníkov, učiteľov, organistov, remeselníkov či rodín, ktoré prijali pocestného kazateľa. Zbor však nikdy netvoril iba človek na kazateľnici. Tvorila ho sieť služby: niekto vykladal Písmo, iný viedol spev, opravoval strechu, zapisoval účty, sprevádzal chorých alebo učil deti čítať.

Biografická kapitola preto nemá vybudovať sieň slávy. Má ukázať, ako sa stretávali vzdelanie, viera, moc, každodenná práca a ľudská nedokonalosť. Aj významná osobnosť môže niesť zásluhy i postoje, ktoré dnes hodnotíme kriticky.

Juraj Buchholtz starší: farár a pozorovateľ sveta

Juraj Buchholtz starší patrí k najvýraznejším osobnostiam raného artikulárneho obdobia. Bol duchovným, prírodovedcom a autorom, ktorého záujem presahoval hranice farnosti. Jeho pôsobenie pripomína, že protestantská vzdelanosť spájala teológiu s pozorovaním prírody, písaním a školou.

Služba v Batizovciach sa spája so znovuzriadením artikulárneho zboru 4. decembra 1682. Presný obraz jeho miestnej práce však treba zostaviť z korešpondencie, denníkov, seniorátnych prameňov a dobových tlačí. Neskoršia úcta nesmie nahradiť chronologicky presnú biografiu.

Juraj Eger a stavba nového chrámu

S menom Juraja Egera sa spája výstavba tolerančného kostola na konci 18. storočia. Farár v takomto projekte nebol iba liturgom. Musel komunikovať s patrónmi, úradmi, remeselníkmi i fíliami a niesť napätie medzi veľkým cieľom a obmedzenými prostriedkami.

Tradičné podanie mu pripisuje významnú úlohu pri dokončení stavby, no rozsah jeho konkrétnych rozhodnutí ukážu až účty a zápisnice. Pri dejinách stavby treba popri farárovi pomenovať murárov, tesárov, povozníkov a darcov — ľudí, ktorých mená zostali skryté v účtovných položkách.

Rod Máriássy: patrónstvo medzi vierou a reprezentáciou

František Máriássy, Zuzana Szontágová, Anna Mária Horváth-Stančíčová a Ondrej Máriássy vstupujú do príbehu darovanými pozemkami, kalichom, oltárom či kazateľnicou. Patrónstvo umožňovalo zboru uskutočniť projekty presahujúce možnosti bežných domácností.

Zároveň bolo prejavom spoločenského postavenia. Erby a nápisy zachovávali rodovú pamäť v chráme. Historik preto nemá patrónov ani iba oslavovať, ani mechanicky podozrievať. Má skúmať, ako sa osobná zbožnosť, povinnosť zemepána, rodová prestíž a miestna politika prelínali.

Zbor ako sieť služby: viditeľné úrady stoja na každodennej práci mnohých ľudí.

Daniel Dianiška: farár, učiteľ a veršovník

Daniel Dianiška, narodený roku 1801 v Tisovci, pôsobil v Batizovciach a zomrel tu roku 1863. Regionálne prehľady ho označujú za farára, učiteľa a veršovníka. Pamätná tabuľa v kostole uchováva jeho meno ako meno duchovného pastiera a otca rodiny.

Jeho život ponúka príležitosť skúmať spojenie kazateľskej, pedagogickej a literárnej práce. Zachované básne, kázne alebo školské zápisy by mohli ukázať jazyk zboru v polovici 19. storočia. Bez identifikácie rukopisov však zostáva označenie „veršovník“ iba podnetom.

Ondrej Dianiška a spor o jazyk

Ondrej Dianiška sa narodil v Batizovciach roku 1840, stal sa evanjelickým kňazom a cirkevným historikom. Jeho pôsobenie je späté aj s podporou maďarského jazyka v školách seniorátu. Táto skutočnosť môže dnešného čitateľa zneistiť, no práve preto patrí do knihy.

Biografia nemá ľudí vtesnať do jednoduchých národných kategórií. Spiš bol viacjazyčný a kariéra duchovného sa odohrávala v cirkevnej i štátnej správe Uhorska. Potrebujeme čítať jeho vlastné texty a rozhodnutia, nie iba neskoršie súdy.

Ondrej Šimek: svedok storočia

Ondrej Šimek pôsobil v Batizovciach v rokoch 1941 až 1987. Prežil väznenie počas druhej svetovej vojny, po návrate slúžil v rozsiahlom podtatranskom zbore a neskôr čelil kontrole komunistického štátu. Podieľal sa na obrodnom procese rokov 1968 až 1969 a zaslúžil sa o stavbu veže kostola.

Bol aj kronikárom, regionálnym historikom a publicistom. Jeho práca zachránila veľa poznatkov, ale vytvorila tiež interpretačnú vrstvu, ktorú treba porovnávať s originálmi. Úcta k pamätníkovi a kritická práca s jeho textom sa nevyklučujú.

Učítelia, kantori a presbyteri

Mená učiteľov a kantorov sa často objavajú iba pri nástupe, plate alebo spore. Ich vplyv bol pritom dlhodobý: učili čítať, viedli spev a vytvárali jazykové návyky generácií. Podobne presbyteri a kurátori zabezpečovali hospodárenie a kontrolu rozhodnutí.

Budúci prosopografický výskum by mal vytvoriť databázu funkcionárov z matrik, zápisníc a účtov. Až potom uvidíme rodinné väzby, dĺžku služby, sociálne zázemie a podiel jednotlivých filií.

Ženy v dejinách zboru

Ženy vystupujú v starších prameňoch najčastejšie ako manželky, vdovy, matky alebo darkyne. To neznamená, že ich úloha bola okrajová. Domáca náboženská výchova, starostlivosť o chorých, príprava slávností, textílie, zbierky a uchovávanie rodinnej pamäti záviseli vo veľkej miere od ich práce.

Výskum musí prekročiť zoznam úradov, ktoré boli dlho vyhradené mužom. Testamenty, korešpondencia, fotografie, spolkové záznamy a ústne dejiny môžu ukázať ženy ako samostatné aktérky. Zuzana Szontágová a Anna Mária Horváth-Stančíčová nemajú zostať iba doplnkom mien svojich manželov.

Nemenovaní

Najväčšiu skupinu tvoria ľudia, ktorých meno v knihe nepoznáme: stavitelia dreveného kostola, nosiči kameňa, rodiny putujúce do chrámu, vojnové vdovy, deti v škole, veriaci udržiavajúci zbor počas totality. Ich anonymita nie je dôkazom bezvýznamnosti, ale vlastnosťou zachovaných prameňov.

Úlohou ďalšieho výskumu je aspoň časť týchto ľudí vrátiť do príbehu. Matrika, účet alebo fotografia môže premeniť neurčité „veriaci postavili“ na konkrétne mená a ľudské osudy.

Pramene a literatúra ku kapitole

1. Obec Batizovce: *Historické osobnosti*.
2. Cirkevný zbor ECAV Batizovce: *Dejiny cirkevného zboru*.
3. ECAV Gerlachov: *História* – chronologický prehľad farárov.
4. SOJÁK, Marián a kol.: *Batizovce v zrkadle dejín*. Batizovce, 2004.
5. MALOVCOVÁ, Božena: Evanjelická a. v. cirkevná správa na Spiši od roku 1918 do polovice 20. storočia. *Slovenská archivistika*, 2008, č. 1.
6. Matriky, konventné zápisnice, personálne spisy a rodinné pozostalosti – pramene pre pripravovanú databázu osobností.

Redakčná poznámka: Kapitola zámernie odlišuje doložené životopisné údaje od tém, ktoré čakajú na rukopisný a archívny výskum.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

10. Zbor pod Tatrami

Batizovce neboli osamelou farnosťou, ale uzlom ciest, filiálok, sanatórií a nových podtatranských sídiel.

Pracovná knižná kapitola · vedecko-popularizačné spracovanie

Duchovná služba medzi podtatranskými obcami. Autorská obrazová rekonštrukcia; nejde o zobrazenie konkrétnej cesty.

Farnosť ako krajina ciest

Na mape vyzerá cirkevný zbor ako plocha s hranicou. V skutočnosti ho vytvárali cesty: nedeľné putovanie veriacich, jazdy farára, presuny učiteľov, sobášne väzby a doprava stavebného materiálu. Počasie, vzdialenosť a stav ciest rozhodovali o duchovnej službe rovnako konkrétne ako cirkevné nariadenie.

Batizovce mali v rôznych obdobiach odlišný okruh fílií. Jeden zoznam preto nemožno vydávať za večnú podobu zboru. Každá obec má vlastnú chronológiu pripojenia, budovania modlitebne a osamostatnenia.

Od šestnástich fílií k dvom častiam

Miestna tradícia uvádza, že roku 1786 patrila k Batizovciam rozsiahly okruh šestnástich fílií. Číslo je dôležité, no pred tlačou treba overiť pôvodný dokument, pravopis názvov a význam dobových kategórií. Fília, kazateľská stanica a miesto s jednotlivými evanjelickými rodinami neboli vždy tým istým.

V 20. storočí zbor zahŕňal Gerlachov, Lučivnú so sanatóriom, Mengusovce, Štôlu, Vyšné Hágy, Tatranskú Polianku a istý čas aj Svit. Dnes štatút vymedzuje matkocirkev Batizovce a dcérocirkev Gerlachov. Zmenšenie územia je výsledkom rastu nových samostatných spoločenstiev, nie iba úpadku.

Gerlachov: dcérocirkev s vlastnou pamäťou

Gerlachov si po tolerančnom patente vybudoval školu a na prelome 18. a 19. storočia kostol. Miestna história pripomína pomoc grófkky Márie Horváth-Máriássyovej z Batizoviec aj presun oltára a kazateľnice zo starého batizovského artikulárneho kostola.

Dnes má Gerlachov vlastný konvent, presbyterstvo a hospodárenie, no s Batizovcami tvorí spoločný zbor. Tento model spája miestnu zodpovednosť so spoločnou duchovnou službou. Hmotné pamiatky zároveň dokazujú, že dejiny oboch častí nemožno písať oddelene.

Mengusovce a zmena centra

Vzťah Batizoviec a Mengusoviec sa v dejinách menil. Raz bolo dôležitejším centrom jedno miesto, inokedy druhé. Odchod farára Mikuláša Mádaya na batizovskú stanicu a neskoršie budovanie vlastných priestorov v Mengusovciach ukazujú, ako sa cirkevná geografia prispôbovala počtu veriacich a dostupnosti chrámu.

Pri porovnaní miestnych kroník treba dávať pozor na perspektívu. Každá obec prirodzene rozpráva príbeh zo svojho stredu. Regionálna syntéza musí tieto pohľady položiť vedľa seba.

Sieť sa v čase menila: matkocirkev, filie, kazateľské miesta a nové samostatné zbory.

Štôla: kostol budovaný z väzieb

Štôla je príkladom obce, ktorej cirkevné dejiny sú späté s Batizovcami, rodinou Máriássy a neskoršou snahou o vlastný kostol. Stavba evanjelického chrámu v druhej polovici 19. storočia sa spája s farárom Ondrejom Dianiškom a podporou širšieho okruhu darcov.

Takéto projekty menili význam matkocirkvi. Veriaci už nemuseli pri každej príležitosti cestovať do Batizoviec, no zostávali súčasťou personálnych a rodinných vzťahov regiónu.

Svit: nové mesto, nová cirkevná geografia

Vznik Svitú pri priemyselnom podniku v 30. rokoch 20. storočia priniesol pod Tatry obyvateľov z rôznych častí Slovenska. Evanjelici patrili najprv do Veľkej a od polovice 40. rokov boli úzko spojení s

Batizovcami. Po odchode svitského farára roku 1960 zabezpečovala administráciu opäť batizovská fara.

Po roku 1989 sa pod vedením Jána Bakalára obnovili pravidelné služby a v rokoch 1990 až 1993 vznikol komplex Alfa a Omega. Príbeh ukazuje, že filiálne väzby nepatria iba minulým agrárnym obciam; formovali aj moderné priemyselné mesto.

Sanatóriá a duchovná služba chorým

Lučivná, Vyšné Hágy a Tatranská Polianka vnášali do práce zboru osobitný rozmer. Sanatóriá sú miestom dočasného pobytu ľudí z rozličných regiónov, často v období neistoty a dlhého liečenia. Pastorácia tu nemohla byť iba správou miestneho členstva.

Archívny výskum by mal hľadať záznamy o bohoslužbách, návštevách pacientov, spolupráci so zdravotníkmi a používaných priestoroch. Pri osobných údajoch chorých je nevyhnutná mimoriadna citlivosť.

Jazyk, migrácia a zmiešané rodiny

Podtatranská sieť bola viacjazyčná a konfesijne zmiešaná. Sobáše spájali obce i cirkvi a pracovná migrácia prinášala nové priezviská. Matrika môže ukázať, odkiaľ prichádzali manželia a krstní rodičia, ale nie vždy zachytí jazyk domácnosti či osobnú identitu.

V 20. a 21. storočí pribudlo dochádzanie za prácou a bývanie mimo tradičnej obce. Hranice zboru sa preto čoraz menej prekrývajú s každodenným pohybom ľudí.

Mapa, ktorá musí mať čas

Jedna statická mapa by dejiny skresľovala. Potrebujeme sériu rezov — napríklad roky 1786, 1850, 1918, 1946, 1960, 1993 a súčasnosť. Pri každom mieste treba rozlíšiť právne začlenenie, miesto bohoslužieb a reálnu pastoračiu.

Digitálna mapa môže pripojiť fotografie kostolov, odkazy na matriky, vzdialenosti a dátumy osamostatnenia. Nebola by iba ilustráciou, ale výskumným nástrojom, ktorý odhalí chyby a medzery v chronológii.

Región ako spoločenstvo pamäti

Dnešné organizačné hranice sú potrebné pre správu, no historická pamäť ich presahuje. Predmet premiestnený do Gerlachova, rodina zo Štôly zapísaná v batizovskej matrike alebo pacient v tatranskom sanatóriu patria do spoločného príbehu.

Budúca spolupráca zborov môže priniesť putovnú výstavu, digitálny katalóg a spoločné spracovanie matrík. Dejiny matkocirkvi sa tým nestratia; naopak, presnejšie sa ukáže jej niekdajší regionálny význam.

Pramene a literatúra ku kapitole

1. Cirkevný zbor ECAV Batizovce: *Dejiny cirkevného zboru*.
2. ECAV Gerlachov: *História a Kostol*.
3. Mesto Svit: *Evanjelický cirkevný zbor vo Svite – Z histórie*.
4. Obec Štôla: historické a pamiatkové prehľady.
5. Štatút Cirkevného zboru ECAV Batizovce, 2013.
6. Matriky, konventné zápisnice a seniorátne spisy k zmenám hraníc zborov.

Redakčná poznámka: Zoznamy filií sa vzťahujú na konkrétne obdobia. Definitívna mapa musí vychádzať z datovaných cirkevnoprávných dokumentov.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

11. Matriky, kroniky a archívy

Ako sa z úlomkov záznamov skladá dôveryhodný príbeh — a prečo poctivá neistota patrí k historickému remeslu.

Pracovná knižná kapitola · vedecko-popularizačné spracovanie

Výskum matrik, kroník a listín. Autorská obrazová kompozícia; nejde o zobrazenie konkrétneho archívu.

Archív nezačína odpoveďou

Historický výskum sa často predstavuje ako hľadanie dokumentu, ktorý všetko vysvetlí. V skutočnosti archív prináša ďalšie otázky. Zápisnica zachytí rozhodnutie, ale nie rozhovor pred hlasovaním. Matrika uvedie meno a dátum, no len výnimočne strach, nádej alebo dôvod odchodu. Kronika vyberá to, čo kronikár pokladal za hodné pamäti.

Poctivá história preto nevzniká opisovaním jedného prameňa. Vzniká porovnávaním nezávislých stôp a otvoreným priznaním, kde dôkaz chýba.

Matriky: pravidelný záznam života

Krstné, sobášne a pohrebné matriky patria k najbohatším prameňom zboru. Umožňujú sledovať počet udalostí, priezviská, povolania, krstných rodičov, sobášne vzdialenosti a obdobia zvýšenej úmrtnosti. Pri dlhom časovom rade možno skúmať demografické zmeny presnejšie než pomocou dojmov.

Matrika však mení jazyk, pravopis i štruktúru. Jedna osoba sa môže objaviť pod slovenskou, maďarskou, nemeckou alebo latinskou podobou mena. Hranice farnosti sa menili a zápis v Batizovciach nemusí znamenať bydlisko v obci.

Digitalizácia má zachovať obraz strany aj presný prepis. Modernizovaný tvar mena patrí do samostatného poľa, nie namiesto originálu. Každý údaj musí niesť odkaz na knihu, rok a stranu alebo snímku.

Konventné zápisnice: hlas inštitúcie

Konvent a presbyterstvo rozhodovali o rozpočte, voľbách, opravách, škole a disciplíne. Zápisnice preto odhaľujú chod samosprávy. Zároveň hovoria jazykom úradu: spor môže byť zhrnutý jednou vetou a porazená strana nemusí dostať vlastný hlas.

Pri čítaní treba sledovať, kto zápis vyhotovil, kto ho podpísal a či sa zachovali prílohy. Rozpočet, ponuka remeselníka alebo protestný list často vysvetlia rozhodnutie lepšie než stručný protokol.

Kanonické vizitácie

Vizitácie zachytávajú stav chrámu, školy, fary, financií a náboženského života z pohľadu cirkevnej vrchnosti. Sú neoceniteľné pre porovnanie mobiliára a personálneho obsadenia. Ich pravidelná štruktúra umožňuje sledovať zmenu.

Aj vizitátor mal vlastné očakávania. To, čo označil za zanedbanosť alebo neposlušnosť, môže odrážať napätie medzi miestnou praxou a normou. Vizitácia je kontrolný dokument, nie nezaujatá fotografia.

Od nálezu k publikácii: pôvod, prepis, porovnanie, neistota a citácia.

Účty a majetkové písomnosti

Účtovné knihy vedia vrátiť mená ľuďom, ktorých kronika nespomenula. Zaznamenávajú platbu murárovi, tesárovi, organárovi, učiteľovi či povozníkovi. Ceny a množstvá materiálu umožňujú rekonštruovať stavbu alebo opravu.

Darovacie listiny, pozemkové knihy a testamenty vysvetľujú pôvod majetku. Pri preklade starých mier a mien treba zachovať pôvodnú hodnotu a moderný prepočet uviesť iba ako pomôcku s vysvetlenou metódou.

Kronika: pamäť s autorom

Obecná a zborová kronika môže zachovať udalosti, ktoré sa inde nenachádzajú. Nikdy však nie je anonymným hlasom obce. Kronikár vyberá, hodnotí a niekedy píše pod tlakom režimu alebo miestnych vzťahov.

Pri Ondrejovi Šimekovi sa spája úloha účastníka, farára, kronikára a historika. Jeho texty majú mimoriadnu cenu, ale práve preto ich treba datovať a porovnávať s prameňmi, ktoré nemal alebo nepoužil.

Štátne archívy a rozptýlená stopa

Dokumenty k Batizovciam sa nenachádzajú iba na fare. Cirkevné, školské a obecné fondy sú uložené v archívnych pracoviskách Spiša; politické dejiny 20. storočia zanechali stopu vo fondoch okresných úradov a orgánov dohľadu nad cirkvami. Vojenské osudy vyžadujú vojenské a väzenské databázy.

Archívny inventár je mapa, nie dôkaz. Číslo spisu naznačí, kde hľadať, ale tvrdenie možno napísať až po prečítaní dokumentu a zaznamenaní úplnej signatúry.

Fotografie a ústne dejiny

Rodinná fotografia môže zachytiť staršiu podobu veže, oltára, konfirmandov alebo pohrebného sprievodu. Bez popisu však rýchlo stráca význam. Pri digitalizácii treba zaznamenať vlastníka, osoby, miesto, odhad dátumu a okolnosti vzniku.

Rozhovor s pamätníkom zachytí skúsenosť, nie stenografický záznam minulosti. Spomienka sa mení časom a rodinným rozprávaním. Výpoveď treba uchovať so súhlasom, presným dátumom a informáciou, či môže byť zverejnená.

Jazyky a prepis

Latinské, nemecké, maďarské a slovenské zápisy vyžadujú rozdielne jazykové aj paleografické zručnosti. Prekladateľ nesmie vyhľadiť neistotu. Nečitateľné slovo má zostať označené ako nečitateľné; doplnenie patrí do hranatých zátvoriek.

Osobitnou výzvou sú historické názvy obcí a priezviská. Databáza má uchovať pôvodnú podobu a zároveň umožniť vyhľadávanie podľa dnešného názvu.

Plagiátorstvo a autorská syntéza

Popularizačný text môže čerpať z množstva prameňov, nesmie však preberať cudzie formulácie bez označenia. Bezpečným postupom je najprv urobiť faktografické poznámky s citáciou, potom zdroj odložiť a napísať vlastnú syntézu. Pri jedinečnej formulácii alebo preklade nápisu treba autora uviesť.

Citácia nie je iba ochrana pred plagiátorstvom. Umožňuje čitateľovi skontrolovať tvrdenie a ďalšiemu bádateľovi pokračovať.

Stupne istoty

V tejto knihe je vhodné zaviesť tri úrovne: *doložené* pre údaj potvrdený pôvodným prameňom; *pravdepodobné* pre záver podporený viacerými nepriamymi stopami; a *tradované* pre miestnu pamäť bez nájdeného dobového dokladu.

Takéto označenie neznižuje hodnotu príbehu. Chráni ho pred tým, aby sa príťažlivá domnienka po opakovaní zmenila na falošný fakt.

Digitálny archív pre budúcnosť

Skenovanie samo osebe nezabezpečí uchovanie. Súbory potrebujú stabilné názvy, opisné údaje, viac záloh a pravidelnú kontrolu. Jedna kópia na osobnom počítači nie je archív.

Zbor by mal určiť zodpovednosť za preberanie digitálnych dokumentov po zmene farára či funkcionárov. Verejná časť môže slúžiť čitateľom; matriky s osobnými údajmi a bezpečnostne citlivá evidencia musia mať obmedzený prístup.

Pramene a metodická literatúra

1. Archívne inventáre Štátneho archívu v Prešove a pracoviska Archív Poprad.
2. Evanjelické matriky Batizoviec a historických fílí.
3. Zborové a seniorátne zápisnice, vizitácie, účty a korešpondencia.
4. Obecná kronika Batizoviec a rukopisné práce Ondreja Šimeka.
5. Fotografické zbierky a ústne svedectvá obyvateľov.
6. Platné pravidlá ochrany osobných údajov, archívnej správy a pamiatkovej dokumentácie.

Redakčná poznámka: Kapitola opisuje metódu ďalšej práce. Konkrétne archívne citácie musia v konečnom vydaní obsahovať inštitúciu, fond, škatuľu, inventárne číslo a jednotku.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

12. Známe i neznáme

Čo už možno povedať s istotou, čo zostáva tradíciou a aké otázky otvára ďalšia etapa výskumu.

Záverečná knižná kapitola · vedecko-popularizačné spracovanie

Otvorená kniha dejín: známe údaje a otázky čakajúce na ďalší výskum. Autorská obrazová kompozícia.

Príbeh, ktorý sa nedá uzavrieť

Dvanásť kapitol vytvorilo oblúk od stredovekej krajiny po súčasnosť, od zápasu o bohoslužobný priestor po ochranu digitálnych dokumentov. Takýto oblúk pomáha orientácii, no môže vyvolať klamný dojem úplnosti. Dejiny zboru nie sú hotový obraz; sú mozaikou s miestami, kde zatiaľ vidíme iba obrysy.

Zmyslom záverečnej kapitoly preto nie je zopakovať všetky dátumy. Jej úlohou je oddeliť pevné body od neistých spojení a premeniť medzery na program ďalšieho výskumu.

Pevné body príbehu

Batizovce patrili k miestam, kde sa reformácia zakorenila v mnohonárodnom prostredí Spiša. Protireformačné zásahy a politické konflikty zmenili vlastníctvo chrámu a prinútili evanjelikov vytvoriť nový bohoslužobný priestor. Obnovenie artikulárneho zboru sa viaže k roku 1682 a k Jurajovi Buchholtzovi staršiemu.

Drevený kostol postupne prestal stačiť. Dary rodiny Máriássy, opakované prosby a tolerančná politika Jozefa II. otvorili cestu ku klasicistickému chrámu dokončenému roku 1791. Oltár z roku 1814 a kazateľnica z roku 1816 pripomínajú pokračujúce patrónstvo Ondreja Máriássyho.

V 19. storočí zbor spájaj chrám, školu a rozsiahlu sieť filií. Dvadsiate storočie prinieslo vojny, nové hranice a komunistickú kontrolu. Život Ondreja Šimeka prepája odboj, väznenie, pastoračiu, historickú prácu a zápas o viditeľnosť chrámu. Po roku 1989 sa obnovila verejná činnosť a dnešný zbor tvoria Batizovce a Gerlachov.

Miesta neistoty

Nie všetky používané dátumy majú rovnakú oporu. Pri stavbe tolerančného chrámu sa objavujú roky 1784 a 1786. Pri krstiteľnici poznáme umeleckohistorické datovanie a tradovaný pôvod zo starého kostola, nie však zatiaľ úplnú reťaz dokladov. Zoznam šestnástich filií z roku 1786 potrebuje overenie v pôvodnom dokumente.

Podobne príbeh veže počas totality potrebuje stavebné povolenia, korešpondenciu a fotografie. Organ čaká na presný technický opis. Pri zvonoch treba rozlíšiť zachované kusy, preliatia, rekvizície a neskoršie náhrady.

Neistota nie je chyba, ak je pomenovaná. Chybou by bolo premeniť miestnu tradíciu na istotu bez kontroly alebo naopak tradíciu zahodiť len preto, že doklad ešte nebol nájdený.

Budúci výskum musí spojiť ľudí, miesta, predmety, texty a živú pamäť.

Prvý okruh: najstaršie obdobie

Treba presnejšie určiť, kedy a akými cestami sa reformačné myšlienky dostali do Batizoviec. Pomôcť môžu vizitácie, zemepanské písomnosti, školské kontakty a porovnanie so susednými mestami a obcami.

Osobitnou otázkou je používanie stredovekého kostola jednotlivými konfesiami. Namiesto jednoduchého rozprávania o „odňatí“ treba vytvoriť chronológiu rozhodnutí, ozbrojených konfliktov a reálnej miestnej praxe.

Druhý okruh: drevený kostol a kostolisko

Podoba dreveného artikulárneho kostola zostáva nejasná. Archeologický a geofyzikálny prieskum kostoliska, staré mapy a porovnanie s inými spišskými stavbami by mohli priniesť rozmery a orientáciu. Rekonštrukcia však musí jasne odlíšiť nález od analógie.

Treba zistiť, ktoré predmety zo starého kostola prešli do dnešného chrámu alebo do filií. Spoločný katalóg Batizoviec a Gerlachova môže odhaliť pôvodný súbor.

Tretí okruh: škola a jazyk

Cirkevná škola si zaslúži samostatné dejiny: budovy, učitelia, počty žiakov, učebnice, financovanie a vyučovacie jazyky. Inventár školského inšpektorátu ukazuje cestu k spisom, ktoré treba ešte spracovať.

Jazykové zmeny nemožno vysvetliť iba národným konfliktom. Potrebujeme poznať viacjazyčnosť rodín, úradné požiadavky a rozhodnutia konkrétnych učiteľov a seniorátu.

Štvrtý okruh: demografia a rodiny

Systematický prepis matrík umožní sledovať obyvateľstvo zboru po desaťročiach. Dá sa skúmať sobášna geografia, detská úmrtnosť, epidémie, povolania aj migrácia do priemyselných a tatranských sídiel.

Výsledky treba zverejniť anonymizovane tam, kde sa dotýkajú chránených údajov. Databáza má slúžiť vede aj rodinám, nie vytvárať nový priestor pre necitlivé zverejňovanie.

Piaty okruh: vojny a totality

Mená padlých, účastníkov odboja, väznených a prenasledovaných treba spojiť s vojenskými a bezpečnostnými dokumentmi. Rovnako dôležité sú osudy ľudí, ktorí sa prispôsobili, mlčali alebo sa ocitli medzi protichodnými povinnosťami.

Pri komunistickom období treba skúmať štátny dohľad, vyučovanie náboženstva, poštátne školy, hospodárenie a stavbu veže. Cieľom nie je dodatočný súd nad jednotlivcami, ale pochopenie priestoru ich rozhodovania.

Šiesty okruh: ženy a každodennosť

Budúca verzia musí výraznejšie zachytiť ženy, deti, chudobných, chorých a ľudí na okraji úradných záznamov. Domáca viera, starostlivosť, zbierky a spev vytvárali zbor rovnako ako konventné uznesenia.

Rodinné archívy a ústne rozhovory môžu túto medzeru zmenšiť. Výskumník však musí rešpektovať súkromie a právo pamätníka rozhodnúť, čo smie byť publikované.

Siedmy okruh: krajina a životné prostredie

Podtatranská poloha nie je iba obraz na obálke. Počasie, voda, lesy, poľnohospodárstvo a neskôr priemysel určovali prácu, migráciu aj stav budov. Dejiny zboru možno prepojiť s environmentálnymi dejinami obce.

Takýto pohľad otvára aj súčasnú otázku zodpovednosti za stvorenstvo. Starostlivosť o chrám a starostlivosť o krajinu nemusia byť oddelené témy.

Výsledok ďalšieho výskumu

Ďalšia etapa by mala priniesť kritickú chronológiu, databázu osôb, časovú mapu filií, katalóg mobiliára a digitálny register prameňov. Kniha môže mať verejnú populárnu podobu a samostatný odborný aparát so signatúrami a edíciou najdôležitejších dokumentov.

Najlepším výsledkom nebude definitívnosť. Bude ním transparentnosť: čitateľ bude vedieť, odkiaľ údaj pochádza, ako silný je dôkaz a kde môže pokračovať.

Posledná otázka kapitoly

Čo znamená zachovať dejiny cirkevného zboru? Nestačí ochrániť budovu a uložiť staré knihy. Pamäť žije vtedy, keď pomáha spoločenstvu pravdivo sa pozrieť na seba — na odvahu i zlyhania, na známe mená i na ľudí bez pamätnej tabule.

Dejiny známe i neznáme zostávajú otvorené. Každý nový dokument môže opraviť vetu tejto knihy. Taká oprava nebude porážkou publikácie, ale naplnením jej zmyslu.

Výskumný plán a hlavné súbory prameňov

- Zborový archív ECAV Batizovce: matriky, zápisnice, účty, inventáre a korešpondencia.
- Štátny archív v Prešove a pracovisko Archív Poprad: cirkevné, obecné, školské a okresné fondy.
- Cirkevné archívy Tatranského seniorátu a Východného dištriktu ECAV.
- Vojenské, väzenské a bezpečnostné archívy k 20. storočiu.
- Pamiatkové výskumy, reštaurátorské správy a databázy organov a zvonov.
- Rodinné pozostalosti, fotografie a rozhovory s pamätníkmi.

Redakčná poznámka: Kapitola 12 uzatvára pracovnú kompozíciu knihy, nie samotný historický výskum.

ECAV BATIZOVCE · DEJINY ZNÁME I NEZNÁME

Záver

Viera, ktorá prijíma milosť a slúži svetu

Autorská závěrečná úvaha

Pokorné slovo autora

Autor tejto knihy si s pokorou uvedomuje, že táto skromná publikácia nemôže obsiahnuť celé dejiny Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Batizovciach. Pred čitateľa kladie iba čriepok poznania a vrece starých i nových otázok.

Výskum, z ktorého text vyrastal, trval dlhšie než rok. Napriek tomu zostali neprečítané dokumenty, nevypočuté spomienky, neurčené predmety aj mená ľudí, ktorým by v úplnejších dejinách patrilo miesto. Autor preto nepokladá poslednú stranu za bodku. Dúfa, že sa v ďalšom výskume priblíži k ďalším témam, opraví vlastné omyly a rozšíri poznanie o pramene, ktoré dnes ešte nepozná.

Ak budúci bádateľ niektorý záver tejto knihy spresní alebo vyvráti, nebude to dôvod na sklamanie. Bude to dôkaz, že dejiny zboru zostali živou otázkou a že hľadanie pravdy pokračuje.

Augsburské vyznanie: milosť pred výkonom

Evanjelická viera augsburského vyznania stojí na zvesti, že človek nie je prijatý Bohom pre svoje zásluhy, spoločenské postavenie ani náboženský výkon, ale z milosti pre Krista, prijímanej vierou. Toto jadro nie je abstraktnou poučkou. Oslobodzuje svedomie od neustáleho dokazovania vlastnej hodnoty.

Augsburské vyznanie zároveň neučí pasivitu. Viera má prinášať ovocie v dobrých skutkoch, nie ako cenu za Božiu priazeň, ale ako odpoveď na prijatú milosť. Zbor teda neslúži preto, aby si zaslúžil existenciu. Slúži preto, že bol oslovený evanjeliom.

Pre 21. storočie je toto rozlíšenie rozhodujúce. Cirkev sa môže ľahko začať merať počtom členov, budov, podujatí alebo sledovateľov. To všetko môže byť užitočné, ale nič z toho nie je jej evanjeliom. Jej prvou úlohou zostáva zrozumiteľne zvestovať Krista, prisluhovať sviatosti a vytvárať spoločenstvo, v ktorom môže unavené svedomie počuť slovo odpustenia.

Kam smeruje ECAV v 21. storočí

Budúcnosť ECAV nebude návratom do času, keď príslušnosť k cirkvi automaticky určovala rodina alebo obec. Sekularizácia, migrácia a individualizácia oslabujú zdedené väzby. Zároveň však otvárajú priestor pre vieru, ktorá je prijatá vedome a dokáže viesť rozhovor bez mocenského nároku.

Cirkvi hrozia dve opačné pokušenia. Prvým je uzavrieť sa do nostalgie a chrániť iba formy minulosti. Druhým je prispôbiť sa každej spoločenskej nálade natolko, že stratí vlastné poslanstvo. Vernosť neznamená nehybnosť a otvorenosť neznamená bezbrehosť. Evanjelická tradícia má zdroje pre kritickú obnovu: Písmo, rozlišovanie medzi evanjeliom a zákonom, slobodu svedomia, vzdelanosť, hudbu, samosprávu a dôraz na službu povolania.

Výzvou bude odovzdanie viery deťom bez nátlaku, sprevádzanie osamelých a chorých, dôveryhodná ochrana zraniteľných, transparentné hospodárenie, zodpovednosť za stvorenstvo a schopnosť hovoriť pravdu v prostredí dezinformácií. Digitálny svet môže šíriť evanjelium, ale nenahradí prítomnosť pri človeku, ktorý potrebuje vypočutie.

ECAV bude musieť prijímať aj nepríjemné otázky o vlastných zlyhaniach. Cirkev, ktorá hlása pokánie, nesmie predstierať vlastnú bezchybnosť. Dôveryhodnosť nevyrastá z dokonalého obrazu, ale z pravdivosti, zodpovednosti a ochoty napraviť krivdu.

Martin Luther King Jr.: cirkev ako svedomie spoločnosti

Martin Luther King Jr. bol baptistickým kazateľom, nie luteránskym teológom. Jeho skúsenosť preto nemožno jednoducho preniesť do Batizoviec. Napriek tomu môže jeho kresťanské myslenie položiť ECAV prenikavé otázky.

King varoval pred cirkvou, ktorá iba registruje „teplotu“ väčšinovej mienky. Kresťan a cirkev majú podľa jeho známeho obrazu pôsobiť skôr ako termostat: nie násilne ovládať spoločnosť, ale premieňať jej morálnu klímu. Pre malý zbor to neznamená honbu za politickým vplyvom. Znamená to odmietnuť ľahostajnosť voči poníženiu človeka, rasizmu, chudobe, násiliu a klamstvu.

V *Liste z birminghamského väzenia* King vysvetľoval, že pokrok neprichádza samotným plynutím času; vyžaduje vytrvalú prácu ľudí ochotných spolupracovať s Bohom. Aj cirkev pod Tatrami sa preto musí pýtať, pri ktorých krivdách hovorí „ešte počkaj“, hoci odklad v skutočnosti chráni pohodlie silnejších.

Kingovým cieľom nebolo poníženie protivníka, ale zmierenie a vznik „milovaného spoločenstva“ — spoločnosti, v ktorej sa spravodlivosť spája s obnovenými vzťahmi. Nenásilie preňho nebolo pasivitou. Bolo odvážnym odporom voči zlu, ktorý odmieta prevziať nenávisť svojho protivníka.

Tento odkaz môže byť pre ECAV výzvou k trojitej vernosti: vernosti evanjeliu, vernosti dôstojnosti každého človeka a vernosti pravde aj vtedy, keď nie je populárna. Dobré skutky potom nie sú reklamou cirkvi. Sú ovocím viery, ktorá prijala milosť a preto sa nemusí báť slúžiť.

Výzvy, ktoré zostávajú pred nami

Prvou výzvou je vytvárať spoločenstvo naprieč generáciami. Starší nesú pamäť, mladší nové otázky a skúsenosti. Bez vzájomného počúvania sa tradícia zmení na muzeálny predmet alebo sa nová generácia ocitne bez koreňov.

Druhou výzvou je spájať zbožnosť so spravodlivosťou. Modlitba bez záujmu o trpiaceho sa uzatvára do seba; aktivizmus bez duchovného koreňa sa môže vyčerpať alebo podľahnúť hnevu. Kingov príklad ukazuje, že verejná odvaha môže vyrastať z kazateľnice, modlitby a biblickej nádeje.

Treťou výzvou je pravdivá pamäť. Zbor nemusí z minulosti vytvárať legendu bez chýb. Môže ďakovať za vernosť predkov a súčasne priznať ich obmedzenia. Takáto pamäť neoslabuje identitu; oslobodzuje ju od strachu.

Štvrtou výzvou je služba bez podmienok. Človek v núdzi sa nesmie stať prostriedkom na nábor členov. Diakonia je odpoveďou na Božiu lásku a uznaním dôstojnosti blížneho.

Požehnanie na cestu

Autor na záver pokorne ďakuje všetkým, ktorí uchovávali zbor, jeho písomnosti, predmety a spomienky, aj tým, ktorí budú v hľadaní pokračovať. Čitateľom praje všetko dobré, odvahu klásť otázky, pokoj pri prijímaní odpovedí a život vo vedomí Božej ochrany.

Nech poznanie minulosti nevedie k pýche, ale k vďačnosti. Nech viera nie je únikom pred svetom, ale prameňom nádeje, pravdivosti a služby. A nech sa dejiny ECAV v Batizovciach ďalej píšu životmi ľudí, ktorí prijatú milosť premieňajú na lásku k blížnemu.

Pramene k záverečnej úvahe

1. *Augsburské vyznanie*, najmä články IV–VII a XX.
2. ECAV na Slovensku: *Augsburské vyznanie – konfesijný základ cirkvi*.
3. KING, Martin Luther Jr.: *Letter from Birmingham Jail*, 16. apríl 1963.
4. KING, Martin Luther Jr.: *Transformed Nonconformist* a súvisiace kázňové rukopisy.
5. KING, Martin Luther Jr.: prejavý a texty o nenásilí a „beloved community“, sprístupnené Martin Luther King, Jr. Research and Education Institute, Stanford University.

Poznámka: Kingove myšlienky sú v texte prevažne parafrázované. Pojmy „termostat“ a „milované spoločenstvo“ sú uvedené s odkazom na jeho doložené kázne a prejavý.